

THE SHAME OF 'THE CROSS'

And how 'it' should honour people

Auteur: Rob Hoegge (160797)

Opdrachtgever: Cross Culture Nieuwegein – Theo Vreugdenhil

Opleiding: HBO Theologie – Bert Roor

Beoordelaars: 1^e Jan-Martijn Abrahamse, 2^e Bert Roor

Datum: 25 juni 2021, Nieuwegein

Inhoud

Inleiding	4
Aanleiding	4
Probleemomschrijving	4
Opbouw en verantwoording onderzoek	4
The shame of ‘the Cross’ - and how ‘it’ should honour people	5
Hoofdstuk 1 Context Cross Culture Nieuwegein.....	6
Ontstaan	6
Visie en missie.....	6
Interculturaliteit	7
Conclusie.....	7
Hoofdstuk 2 Collectieve eer en schaamte culturen.....	8
Wereldbeelden en Paradigma’s.....	8
Schaamte in collectieve culturen en de reactie daarop	10
Samenvatting & Conclusie	13
Hoofdstuk 3 Bijbels-Theologisch reageren op zonde en schaamte	15
Oorsprong van schaamte.....	15
Theologische kadervorming	15
Jezus’ leven en onderwijs, dood en opstanding.....	16
De gelovige en de kerk.....	17
Samenvatting & Conclusie	19
Hoofdstuk 4 Visie en ervaring partners Cross Culture Nieuwegein.....	21
Ervaringen van partners in het netwerk van CCN in het herkennen van schaamte en de effecten ervan.....	21
Visie op en ervaringen met reageren van partners in het netwerk van CCN op schaamte.....	22
Visie en ervaringen van partners in het netwerk van CCN op of met het reageren op zonde in een eer en schaamte cultuur.....	24
Samenvatting & Conclusie	26
Conclusie	27
Discussie.....	28
Aanbevelingen.....	29
Bibliografie.....	30
Bijlage 1 Schaamte in individuele culturen	32
Bijlage 2 Ontwikkeling begrippenkader in culturele antropologie.....	33

Bijlage 3 Het zelf in individuele en collectieve culturen	34
Bijlage 4 Implicatie Bergrede in eer en schaamte culturen.....	35
Bijlage 5 Verschillende systematische theologie uitwerkingen	37
Bijlage 6 Boundry line.....	38
Bijlage 7 Verdere achtergrond schaamtevol gedrag	39

Bijlagen 8-14 zijn vanwege privacy niet opgenomen in dit onderzoek en zijn op verzoek op te vragen. Dit betreft de bijlagen met de uitwerkingen en analyses van de interviews en het uitgebreide projectplan.

Inleiding

Aanleiding

Voor je ligt het onderzoeksverslag “*The shame of ‘the Cross’ - and how ‘it’ should honour people*”. Het resultaat van een onderzoek naar hoe de Pioniersplek Cross Culture Nieuwegein (CCN) verantwoord kan reageren op zonde en schaamte die zij tegenkomt bij mensen in hun gemeente die komen uit collectieve eer en schaamteculturen. Zonde en schaamte kan bij iedereen aanwezig zijn, want iedereen is kwetsbaar en iedereen leeft uiteindelijk van genade. CCN ziet hierin een roeping om verantwoord (bijbels-theologisch en cultureel-antropologisch) te reageren op zonde en schaamte, zodat dit geen verstikkende plek krijgt in de levens van mensen en zij zo vrij zullen zijn en dit geen obstakel zal vormen in de community van CCN. In het verleden heeft zij gemerkt dat gesprekken over deze onderwerpen ervoor zorgden dat relaties hieronder leden, mensen zich begonnen te isoleren van de gemeenschap of dat men probeerde de zonde of schaamte te ‘verstoppen’. Moet CCN over deze onderwerpen openheid verlangen en stimuleren of is het ook gewoon goed als dit niet altijd besproken wordt? Dit onderzoeksverslag zal gaan over deze vragen en zo aanbevelingen geven over hoe zij goed en verantwoord kan reageren op zonde en schaamte.¹

Probleemomschrijving

Het doel van dit onderzoek is dan ook dat het leiderschap van CCN concrete aanbevelingen en toereikende achtergrondinformatie krijgt om op de verschijning van zonde en schaamte, op een theologisch en cultureel-antropologische manier, te reageren bij mensen uit een collectieve eer en schaamtecultuur in hun gemeente. Om deze doelstelling te bereiken is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd:

“Hoe kan Cross Culture Nieuwegein (CCN) op een theologische- en cultureel-antropologische verantwoorde manier reageren op zonde en schaamte die zij tegenkomt bij mensen uit collectieve eer en schaamteculturen?”.

Opbouw en verantwoording onderzoek

Het verschijnsel van eer en schaamte is vanuit verschillende wetenschappelijke disciplines aan te vliegen. De drie meest relevante disciplines zijn theologie, culturele antropologie en psychologie. Dit onderzoek richt zich met name op de (praktische) theologie en culturele antropologie en neemt daarbij inzichten over vanuit de psychologie. Dit heeft zich geuit in vier deelvragen:

1. *Wat wordt in cultureel-antropologisch onderzoek verstaan onder een collectieve eer-schaamtecultuur en wat zijn hiervan de specifieke kenmerken/uitingen in de omgang met schaamte?*
Deze deelvraag is met name beantwoord door antropologisch literatuuronderzoek en (in mindere mate) door psychologische literatuur.
2. *Welke Bijbels-theologische lijnen kunnen getrokken worden over de omgang met en het reageren op zonde en schaamte in de gemeente?*
Deze deelvraag is beantwoord door Bijbels-theologisch en systematisch-theologisch literatuuronderzoek.
3. *Hoe gaan verschillende partners in het netwerk van Cross Culture Nieuwegein om met het reageren op zonde en schaamte bij christenen uit collectieve eer-schaamteculturen?*

¹ Over het ontstaan van dit onderzoek kan je meer lezen in bijlage 14 – het projectplan

Deze deelvraag is beantwoord door resultaten van vijf interviews met respondenten uit het netwerk van CCN te analyseren en vervolgens toe te passen op CCN. Deze respondenten hebben allemaal te maken (gehad) met een interculturele kerk. Van tevoren is een topiclijst gemaakt met verschillende onderwerpen die besproken moesten worden. Dit zijn dus half gestructureerde interviews geweest. Deze interviews zijn opgenomen en daarna geanalyseerd. Na codering is dit weergegeven aan de hand van verschillende topics. Zie bijlage 8 voor de topiclijst.

4. *Wat is het eigene van Cross Culture Nieuwegein en wat betekent dat voor de manier waarop de Bijbels-theologische lijn, de cultureel-antropologische lijn en ervaring van de partners toegepast en vormgegeven kan worden?*

CCN is een unieke gemeente en daardoor is er een contextbeschrijving nodig waarin de onderzochte gegevens van deelvraag 1-3 geïnterpreteerd worden. Deze contextbeschrijving is gebaseerd op eerdere contextonderzoeken, participerende observatie en beleidstukken. In het onderzoeksverslag wordt deze deelvraag als eerste uitgewerkt.

De opbouw van de hoofdstukken zorgt ervoor dat eerst de context van CCN in kaart gebracht wordt. Vervolgens zal er ingegaan worden op het antropologische en psychologische aspect in collectieve eer en schaamteculturen. Daarna zal er ingegaan worden op het Bijbels-Theologisch aspect van zonde en schaamte. Als laatste zal de ervaring van Partners in het netwerk van CCN geanalyseerd en onderzocht worden.

Er is dus gekozen voor kwalitatief onderzoek voor het verzamelen van gegevens. De keuze hiervoor is omdat in het onderzoek gezocht wordt naar beleving, ervaring en onderliggende redenen. Met kwalitatieve methoden kan hier heel goed antwoord op gegeven worden (Verhoeven, 2011). De resultaten zijn vervolgens tot stand gekomen door veel verschillende literatuur. Zie hiervoor de bronvermelding. Deze literatuur vult elkaar goed aan en is met elkaar in gesprek gebracht. Dit heeft de interne validiteit verhoogd. Al deze verschillende onderzoekstechnieken zorgen ervoor dat triangulatie ontstaat en betrouwbaarheid wordt vergroot (Verhoeven, 2011).

The shame of 'the Cross' - and how 'it' should honour people

Het eindresultaat van dit onderzoek heeft de naam: *"The shame of 'the Cross' - and how 'it' should honour people"*. In deze naam klinkt door dat het kruis van Christus een beschamend, zwak en vernederend kruis is, maar dat juist ook dat kruis eer(herstel) kan geven aan mensen. Aan de andere kant klinkt ook door dat er schaamte kan leven bij de mensen in 'the Cross', zoals de pioniersplek door haar gemeenschap wordt genoemd, en dat zij als gemeenschap de opdracht heeft eer te geven aan deze beschaamde mensen.

Ik wens en bid dat je door dit onderzoek geïnspireerd wordt om wijze en verantwoorde keuzes te maken en dat in je reacties op zonde en schaamte het evangelie van eerherstel door zal laten klinken.

Rob Hoegee

Nieuwegein, 25 juni '21

Hoofdstuk 1 | Context Cross Culture Nieuwegein

Als eerste volgt een korte beschrijving van Cross Culture Nieuwegein (CCN). Hier zal beschreven worden hoe en wanneer zij is ontstaan en wat haar visie en missie is. Dit alles is van belang om gedurende het verdere onderzoek de bestudeerde literatuur en de input van de respondenten gecontextualiseerd toe te passen. De gegevens van dit hoofdstuk zijn afgeleid uit participerende observatie van de onderzoeker, eerdere contextonderzoeken en het vervolgplan pionieren van CCN (2019).

Ontstaan

CCN is ontstaan als pioniersplek vanuit de Hervormde gemeente in Vreeswijk Nieuwegein. Toen in 2010 het missionaire werk in Hervormd Vreeswijk begon, ontdekte men dat veel allochtone Christenen die ze tegenkwamen, geen aansluiting voelde met bestaande (Nederlandse) kerken in Nieuwegein. Vanuit deze observatie werden ontmoetingen georganiseerd in woonkamers en huizen, zodat deze allochtone christenen ook gemeenschap zouden gaan ervaren met andere christenen. Vanuit deze ontmoetingen is geleidelijk aan CCN ontstaan. “Het eerste jaar kwamen we eens per zes weken bij elkaar, dat werd eens per maand en sinds februari 2014 twee keer per maand. Vanaf november 2017 komen we elke week samen” Inmiddels is CCN “een bont gezelschap aan christenen en ‘zoekers’ afkomstig uit vele landen (we hebben al meer dan 30 landen van herkomst genoteerd), met op dit moment een ‘vaste kern’ van zo’n 50 volwassenen en 10 kinderen” (CrossCultureNieuwegein, sd). Sinds 2016 is CCN officieel een pioniersplek van de Protestantse kerk (PKN), met ondersteuning van de IZB. Daarnaast is zij verbonden met het netwerk van Intercultural Church Plants (ICP), vanwaar zij coaching en input krijgt.

Visie en missie

CCN wil een geestelijk thuis zijn met de volken Nieuwegein. Hierbij ligt de klemtoon op ‘met’. In het verleden was dit statement een geestelijk huis ‘voor’ de volken van Nieuwegein. Dit is echter gewijzigd vanwege het feit dat een geestelijk huis niet door de ene partij voor de andere partij georganiseerd wordt, maar dat het pas ontstaat wanneer iedereen met elkaar in eenheid samenkomt om Jezus te aanbidden.

Binnen CCN leeft er dus een focus op mensen die van oorsprong niet-Nederlanders zijn. Daarnaast wil zij ook als kerk missionair zijn, wat impliceert dat zij een focus heeft op niet-christenen. Dit maakt dat haar focus is op niet-christelijke niet-Nederlanders. Andere mensen zijn echter zeer welkom! In de praktijk blijkt echter dat het niet altijd makkelijk is om deze focus vast te houden en iedereen hierin mee te nemen. Mensen zijn namelijk zeer verschillend en iedereen neemt, vanzelfsprekend, zijn eigen cultuur mee.

De visie van CCN is inclusief, want iedereen in het netwerk wordt gezien als onderdeel van de gemeenschap. Echter, de visie is ook exclusief, omdat alles om Jezus en geloven draait. Vanuit Jezus is iedereen welkom en wordt iedereen opgenomen in de gemeenschap waar liefde heerst. CCN ziet het als een uitdagend spanningsveld om zichzelf zo op te stellen, zodat zij recht doet aan haar eigen identiteit in Jezus en aan de integriteit van mensen.²

² Tijdens bijeenkomsten van het team is dit gevisualiseerd met een cirkel en met een kern. Zie bijlage 6 voor verdere uitwerking van dit beeld. CCN staat achter dit beeld en wil dit graag in de praktijk brengen.

In de visie en missie van CCN komen de volgende kernwoorden naar voren: (1) verbinding, (2) gastvrijheid, (3) delen en (4) geloven. Vanuit deze woorden wil CCN haar visie vormgeven in de missie. Dit wil ze bijvoorbeeld doen door de volgende vragen uit te werken: “Wat bevordert familie (gevoel)?”, “Wat bevordert de ontmoetingen?”, “Wat bevordert de verbinding?” en “Wat bevordert het samen en persoonlijk geloven?”. Daarom wordt er met open blik gekeken naar de huidige houding en activiteiten om te zien of deze (nog) in lijn staan met de visie en missie van CCN.

Interculturaliteit

Vanaf het ontstaan van CCN is multiculturaliteit altijd een focuspunt geweest. Sinds ongeveer twee jaar wordt het begrip “interculturaliteit” gebruikt, omdat hierbij meer de nadruk ligt op de ontmoeting en eenheid van verschillende culturen. Deze focus wordt onderbouwd vanuit Openbaring 7 waar zichtbaar wordt dat straks in eenheid alle talen, culturen en stammen voor Gods troon zullen staan en Hem zullen aanbidden. Hieruit wordt afgeleid dat het Gods wil is dat verschillende culturen elkaar ontmoeten en samen één zullen zijn in verscheidenheid (intercultureel). Vanuit deze gedachte wil CCN dit toekomstbeeld nu al vormgeven.

In dit alles hoort dan ook het vraagstuk over zonde en schaamte in collectieve eer en schaamteculturen. CCN wil graag recht doen aan de integriteit van mensen uit deze specifieke culturen en ze wil recht doen aan haar identiteit in Jezus. Daarbij is het van groot belang dat de kernwaarden en de praktijk daarvan vormgegeven kunnen worden op een manier die ook past bij mensen uit collectieve eer en schaamteculturen, zonder dat ze beschaamd worden, wil CCN recht doen aan hun visie en missie.

Conclusie

De vraag hoe er theologisch- en antropologisch verantwoord gereageerd kan worden speelt in de pioniersplek CCN. Mede omdat zij een huis wil zijn met de volken van Nieuwegein, recht wil doen aan de integriteit van culturen en wil staan in de identiteit van Jezus, is het van belang dat deze vraag beantwoord wordt, zodat dit geen oorzaak wordt van scheiding. Deze uitdaging wil zij ook aangaan omdat zij ervoor gekozen heeft intercultureel te zijn en zo het toekomstbeeld van Openbaring 7 vorm te geven waar verschillende culturen elkaar voor de troon van God ontmoeten en samen één zullen zijn in verscheidenheid. Ik de praktijk willen zij er dan ook voor zorgen dat er gereflecteerd wordt op haar visie en missie en op wat dit betekent voor de huidige activiteiten.

Hoofdstuk 2 | Collectieve eer en schaamteculturen

In dit hoofdstuk zal het verschijnsel van schaamte in collectieve eer en schaamteculturen onderzocht worden. Hiervoor wordt eerst gekeken naar hoe deze cultuur antropologisch omschreven kan worden en hoe deze in relatie staat tot andere culturen. Ook wordt hierin onderzocht wat de kenmerken van schaamte en collectiviteit betekenen. Vervolgens komen deze verschillende aspecten samen in de vraag hoe dit in de praktijk van deze culturen zichtbaar wordt. Vragen die hierbij gesteld worden, zullen gaan over wat de voedingsbodem van schaamte is, wat voor soort beschaamden er zijn, wat voor dingen een beschaamd iemand kan doen om zijn eer te herstellen, hoe anderen binnen de cultuurnormen hiermee om gaan en wat de ander kan doen om de eer van de beschaamde te herstellen.

Wereldbeelden en Paradigma's

Verschillende soorten wereldbeelden

Dit onderzoek richt zich op de culturen waar veel mensen uit Cross Culture Nieuwegein (CCN) vandaan komen. Deze culturen kenmerken zich door het belang van het collectief en door de hoge waarde die gehecht wordt aan het verkrijgen van eer en het vermijden van schaamte. In dit onderzoek wordt dit collectieve eer- en schaamteculturen genoemd. Hiermee worden culturen bedoeld waarin de tendensen van collectivisme en van eer en schaamte dominant zijn ten opzichte van individualisme en moreel schuldgevoel of angst. Het is niet dat men in individualistische culturen geen schaamtebeleving kent. Deze is alleen anders dan in de culturen waar de waarde van het collectivisme hoger is (Baker & Green, 2011) (Zweers & Doorn, 2020).³ In dit onderzoeksrapport wordt daarom uitgegaan dat een collectieve “Eer- en schaamtecultuur verwijst naar collectieve samenlevingen waar de gemeenschap neigt naar het beschamen en uitsluiten van mensen die de verwachting . . . niet halen en trouwe leden belonen met eer” (Georges & Baker, 2016, p. 18).⁴

Schaamtebeleving

Hegger et al. (2005) betogen dat schaamte een emotie is waarbij afstand en nabijheid tot anderen een grote rol speelt. De relatie tot of met anderen is namelijk op één of andere manier gekwetst en/of bedreigd. Georges & Baker (2016) laten zien dat deze sociale bedreigingen dezelfde invloed hebben op het limbisch systeem als fysieke bedreigingen. Beide aspecten hebben dezelfde neurale basis in de hersenen. Beide geven instincten voor zelfbehoud. En hoewel dit in verschillende culturen verschillende oorzaken en uitingsvormingen kent, is het universeel dat het gevolg van schaamte invloed heeft op de relatie met ‘de ander’ en zorgt voor een streven naar zelfbehoud.⁵ Schaamte zorgt ervoor dat de waarde van een persoon of groep is afgenomen (door een externe partij, de maatschappij of door zelfevaluatie). Schaamte hoeft echter geen probleem te zijn. Volgens Hegger et al. (2005) zorgt gezonde schaamte ervoor dat men zich staande houdt in de samenleving en dat men zich bewust is van zichzelf. En ook Lewis (2016) betoogt dat schaamte zorgt dat een moraal in stand gehouden wordt en dat schaamteloosheid in de geschiedenis veelal gezien is als moreel dieptepunt. Ongezonde schaamte leidt echter tot allerlei negatieve effecten.

³ Om hier een beeld van te schetsen, wordt in bijlage 1 kort uitgewerkt hoe schaamte zichtbaar wordt in individuele culturen. In dit verslag zal individuele schaamte vervolgens alleen aan bod komen als aspecten hiervan kunnen gelden in collectieve culturen of hiermee het begrip op schaamte algemeen wordt vergroot.

⁴ Voor een ontwikkeling van dit begrippenkader in de culturele antropologie, zie bijlage 2.

⁵ Wat verstaan wordt onder ‘het zelf’ bij zelfbehoud, verschilt sterk tussen individuele- en collectieve culturen. Verdere uitleg hierover zal staan bij het hoofdstuk van collectieve culturen.

Het kan al ontstaan in de vroegste jeugd, omdat men ernstig gekrenkt is of erg te schande is gemaakt. Dit kan heel het leven blijven resoneren in de psychologische effecten van schaamte.

Collectieve culturen

Een belangrijk aspect dat helpt om eer en schaamte in collectieve culturen te begrijpen, is de kijk op het zelf (de individu) en de invloed dat dit heeft op het algemeen functioneren van de cultuur. In een collectieve cultuur is een persoon niet alleen de individuele persoon in kwestie, zoals in individuele culturen, maar is er in het zelfbeeld een eenheid met de mensen om de persoon heen. En omdat deze verbindingen het dagelijks leven op verschillende manieren vormgeven, is het belangrijk om dit aspect en de invloed hiervan te snappen.⁶

Wat dit betekent voor wat normaal is in het dagelijks leven en voor het functioneren van de maatschappij omvat veel aspecten. In collectieve culturen streeft men naar het behouden van relaties tussen mensen, zonder dat de ander zich daarbij beledigd voelt. In alledaagse keuzes is dan ook niet de vraag: ‘wat is het beste voor mij?’, maar “‘wat is eervol?’, ‘wat zullen anderen denken?’, ‘wat betekent dit voor mijn familienaam?’. Dat wat het beste is voor de relatie is moreel gezien juist” (Georges, 2017, p. 22). Waarheidsgetrouw zijn betekent dan ook loyaal zijn in de relaties, de ander respecteren en het helpen om het gezicht van de ander te behouden (Georges & Baker, 2016). Loyaliteit is dus van groot belang. Groter dan de meeste andere sociale regels. Sterke relaties worden bevorderd, zodat iedereen verantwoordelijkheid zal nemen voor de leden van de groep en hen zal beschermen. Deze relaties zijn belangrijker dan de taken die samen bereikt moeten worden. Samen eten betekent samen het leven delen. Het brood breken betekent gemeenschap en acceptatie (Georges & Baker, 2016). Loyaliteit in deze groepen wordt geuit in nauwe langdurige commitment naar de groep (Hofstede Insights, sd). Een veel voorkomende uitingsvorm hiervan is te zien bij patronaat/beschermheerschap. Dit betekent dat een “superieur persoon zorgt voor materiële goederen voor de cliënt in ruil voor niet-materiële dingen zoals loyaliteit, gehoorzaamheid en dankbaarheid” (Georges & Baker, 2016, p. 51). Dit zijn sociale rollen die erg belangrijk zijn. Door de sociale rol die bij jou hoort in de praktijk te brengen, laat je solidariteit met de groep zien. In dit alles is het belangrijk om smetteloos te zijn. Het houden van gedragscodes rondom reinheid helpt een persoon om sociaal rein te blijven. Associatie met onreine dingen of -personen verontreinigen een persoon en diskwalificeren hem als onderdeel van de gemeenschap.

Geen enkele cultuur is volledig collectief of volledig individueel. De bovenstaande dingen die beschreven zijn, zijn de aspecten die terug zouden kunnen komen in een specifieke cultuur. Binnen verschillende culturen en groepen wordt dit anders beleefd, terwijl er wel over hetzelfde begrip wordt gesproken. In elke cultuur verschilt het ook hoeveel hiervan te zien is. Bovengenoemde aspecten kunnen gebruikt worden om mensen te eren en om te beschamen (Georges & Baker, 2016). In het volgende deel wordt er verdergegaan met hoe schaamte specifiek zichtbaar kan worden in collectieve eer en schaamteculturen en hoe hier binnen die cultuur op kan worden gereageerd. Het is hierin belangrijk dat bovenstaande terminologie en beschrijving gebruikt wordt in het beschrijven van het wereldbeeld. Want door het juist beschrijven van het wereldbeeld kan ontdekt worden hoe mensen schaamte beleven en hoe daarop gereageerd wordt (Georges & Baker, 2016).

⁶ Zie bijlage 3 voor een verdere uitwerking van het verschil tussen het zelf in een individueel- en in een collectief wereldbeeld.

Schaamte in collectieve culturen en de reactie daarop

Schaamte in collectieve culturen

Schaamte in collectieve culturen is een negatieve publieke beoordeling van een ander individu, je eigen groep of van een andere groep. Schaamte is besmettelijk. Waarom? Omdat iedereen de oneer van één persoon voelt. Wat één persoon doet, heeft effect op de gehele groep. Op deze manier wordt schaamte overgegeven op anderen (Georges & Baker, 2016). Daarom streeft iedereen ernaar om de sociale status in/van de groep te handhaven en te vermijden dat er schaamte op zijn of haar familie of natie komt en men zo in de positie van schaamte komt en/of diegene zelf uit de groep verstoten wordt (Georges, 2017). In de geschiedenis is te zien dat activiteiten die ondernomen werden om te beschamen in het Oosten van de wereld veel sterker invloed hadden dan in het Westen. In het Westen waren deze zo genoemde 'shaming activities' er ook, maar hadden ze veel minder invloed. Dit is simpelweg te verklaren doordat in het Oosten de schaamte meer op de hele groep (het collectief) ligt, in plaats van vooral op het individu, zoals in het Westen (Muller, 2000).

De voedingsbodem van schaamte in deze collectieve culturen is dus de sterke oriëntatie op de groep waarbij men hoort of bij wil horen. Wanneer iemand in zo'n cultuur zonder groep is, is deze persoon in een onmogelijke situatie. Zonder groep kan iemand nauwelijks toegang krijgen tot de essentiële middelen om te overleven. Hoe omgegaan wordt met het willen behoren tot een (eervolle) groep of met het vermijden van schaamte, verschilt per cultuur. Elke cultuur heeft een gedragscode rondom wat eervol is: een reeks van regels die bepalen hoe mensen zich moeten gedragen om een positieve status in de gemeenschap te houden. Wanneer mensen doorgaan met hun schaamtvolle gedrag (vooral nadat anderen dit te weten zijn gekomen), worden ze schaamteloos genoemd. Dit is erger dan schaamtevol (Georges & Baker, 2016). Het is belangrijk om hierbij te realiseren dat schaamte of oneervol gedrag niet automatisch hetzelfde is als dingen die in de Westerse cultuur als moreel fout worden gezien (Muller, 2000).

Over het algemeen streeft men dus naar eer. Wanneer de schaamte komt dan is de eerste reactie dat het schaamtvolle verborgen moet worden en de eer zichtbaar moet blijven. Men zal blijven zoeken naar eer en zorgen dat ze eervol overkomen. Het is essentieel om goed te kunnen omgaan met schaamte, want een beschaamd persoon kan maar zeer weinig doen om zijn sociale schade te herstellen. Zolang schaamte niet zichtbaar is, is er geen reden om beschaamd te voelen ten opzichte van de ander en is er niet echt een probleem. Een (Arabisch) spreekwoord geeft dit treffend weer: "Het onthullen van iemands schaamte is iemand beschamen. Een verborgen schande is voor twee derde vergeven" (Muller, 2000, p. 81). Elke cultuur en elke groep moet in onderzoek echter als uniek gezien worden voordat de schaamte gelabeld wordt en er haastige conclusies getrokken worden (Georges & Baker, 2016).

Inmiddels is dus duidelijk wat een collectieve cultuur is, hoe schaamte benaderd kan worden en wat voor invloed dit heeft op het dagelijkse leven. Maar hoe wordt er dan in de collectieve culturen gereageerd op schaamte? Als schaamte namelijk onthuld is, kunnen er grote verschillen zijn in hoe hierop gereageerd wordt. Vanuit onderzoek is gebleken dat er in deze context drie verschillende soorten beschaamd zijn. Deze drie mogelijke beschaamd zijn: (1) jezelf en daardoor ook jouw hele groep, (2) iemand anders binnen jouw groep en daardoor ook de hele groep en dus ook jij of (3) een andere groep. In de praktijk kan op elk van deze drie soorten beschaamd verschillend gereageerd worden. De eerste soort reactie is namelijk een reactie op de eigen schaamte. De tweede soort reactie is er wanneer een groep reageert op iemand binnen de eigen groep die

beschaamd is of iets beschamends heeft gedaan. De derde reactie is wanneer een groep reageert op een andere groep die beschaamd is of als die groep iets beschamends heeft gedaan richting die groep of anderen. Hoe deze reacties geuit worden, kan in sommige gevallen verschillen per collectieve cultuur. Wanneer onderscheid nodig is, wordt dat gedaan door Midden-Oosterse culturen (Noord-Afrika tot Pakistan (Erners, 2010)) en culturen uit Zuid en Oost-Azië te vergelijken.

De reactie op schaamte van het individu op zichzelf

Een eenmaal beschaamd individu kan zeer weinig doen om zijn (sociale) status te herstellen. Zelfs als deze schaamte onterecht is. De (nieuwe) eer moet namelijk door anderen aan hem gegeven worden (Georges & Baker, 2016). Wanneer deze eerste soort beschaamde iets beschamends heeft gedaan of beschaamd is en dat bekend wordt, dan mag deze persoon in Midden-Oosterse culturen geen (gewelddadige) reactie geven op mensen die hem hiermee confronteren. De confrontatie is immers terecht en daardoor een feit. Om deze confrontatie te vermijden zal de beschaamde zich kunnen terugtrekken, verstoppen of verbergen voor de groep waarbij hij hoort en voor allen die die groep kennen. De eer van deze persoon is namelijk weggenomen (Erners, 2010). Op deze manier worden zij niet geconfronteerd met de schaamte die zij hebben en daardoor dus ook aan anderen brengen. In Midden-Oosterse culturen wordt wel verwacht dat je tegen beschamende confrontaties ingaat wanneer dit onterecht is. Ook moet de familie/groep waarbij diegene hoort de persoon helpen. Als er namelijk niet gereageerd of verdedigd wordt, kan dat gezien worden als zwakte en neemt men aan dat de beschamende confrontaties moeten kloppen (Erners, 2010). In culturen uit Zuid en Oost-Azië wordt daarnaast zelfmoord soms gezien als een mogelijkheid voor boetedoening en verzoening voor schaamte, nederlagen of andere oneervolle situaties. In sommige landen wordt dit extra gevoed vanuit een religieuze overtuiging dat zelfmoord spirituele verlichting brengt en zo een einde maakt aan alles hier op aarde. Het slachtoffer wordt dan een god; vrij van kritiek (Louie, 2014). In deze culturen is te zien dat er gezocht wordt naar harmonie. Men zoekt een win-win situatie of een verlies-verlies situatie. Geen tussenvorm. Wanneer een ander beschaamd is en deze persoon niet meer uit de positie van schaamte gehaald kan worden en dus geen harmonie hersteld wordt, is te zien dat de persoon die dat veroorzaakt heeft zichzelf kan beschamen om zo een verlies-verlies situatie te creëren. Op die manier is de harmonie hersteld. Dus ook in deze culturen wordt de reactie op schaamte geuit in het terugtrekken. Dit terugtrekken kan alleen ook zelfmoord zijn. Daarnaast wordt er ook veel gebruik gemaakt van een tussenpersoon. Deze persoon is namelijk beter in staat de harmonie te herstellen (Georges & Baker, 2016).

De reactie op schaamte van de groep op een individu

Wanneer een individu binnen de eigen groep iets beschamends heeft gedaan, zijn er twee situaties mogelijk. Of het is alleen bekend binnen de eigen groep of het is al bekend buiten de groep. Beide situaties laten andere soort reacties zien. In Midden-Oosterse culturen is te zien dat de groep gelijk klaar staat om een beschamende belediging of aanklacht tegen iemand in de eigen groep te sussen. Wanneer echter ontdekt wordt dat deze belediging terecht is en de schaamte bij buitenstaanders bekend is, volgt een verstoting door de groep. Doet de groep dit niet, dan zullen zij als geheel beschaamd zijn en hun positie in de maatschappij verliezen.

Door de verstoting . . . komt er een einde aan de verantwoordelijkheid voor het handelen van de verstotene en de beschermingsplicht die familie- en stamleden jegens elkaar hebben. Enerzijds kan de sociale omgeving een familie daardoor niet meer afrekenen op

het gedrag van het verstoten individu, anderzijds kan het individu geen aanspraak meer maken op bescherming door leden van de stam of de familie (Ermers, 2010, p. 85).

In dit geval kan in het Midden-Oosten ook eerwraak zichtbaar worden. Dit houdt in dat er wraak uitgeoefend moet worden op degene die de schaamte veroorzaakt heeft. De smet moet weggewerkt worden en mag ook niet meer terug kunnen komen. In uiterste gevallen kan dat alleen door moord. Het is hierin belangrijk dat de eerwraak niet buitenproportioneel is. Dat herstelt namelijk geen eer, maar brengt alleen maar meer schande (Ermers, 2010). Wanneer schaamte echter alleen bekend is binnen de eigen groep, kan er voor bovenstaande situatie eerst geprobeerd worden de zaken intern af te handelen. Dit is te zien in alle soort collectieve culturen. Zo kunnen mensen met enig kapitaal proberen (plotseling) te verhuizen of kan men proberen de zaak in de doofpot te laten belanden, zodat deze schaamte nooit buiten de groep openbaar wordt. Onder andere hierdoor maken de armsten de grootste kans om de ultieme vernederingen te ondergaan (Ermers, 2010). In culturen uit Zuid en Oost-Azië is eerwraak een minder bekend voorkomend verschijnsel. In de eerste mogelijke reactie werd zichtbaar dat het plegen van zelfmoord een mogelijkheid biedt om schaamte weg te nemen. Wanneer in deze culturen de zaken niet intern afgehandeld kunnen worden, kan zichtbaar worden dat de groep, voor het belang van hun plek in de maatschappij, het beschamende lid (al dan niet indirect) aandringt om zelfmoord te plegen (Louie, 2014). Er kan echter ook hier ingezet worden op het gebruik van een bemiddelaar om de harmonie proberen te herstellen.

De reactie op schaamte van een groep op een andere groep

Als een andere groep iets beschamends heeft gedaan of als beschaamd bekend staat, wordt over het algemeen contact met deze groep vermeden. “Een gemeenschap kan een bevlekte familie binnen haar gelederen evenmin dulden als een familie een bevlekt lid” (Ermers, 2010, p. 73). Het vermijden gebeurt totdat de familie of andere groep goed genoeg heeft gereageerd op de schaamte binnen hun groep. “Een familie bewijst . . . eerloos te zijn als ze als collectief niet afdoende reageert In die gevallen is een gewoonterechtelijke verplichting om tot eigenrichting [eigen rechter] over te gaan” (Ermers, 2010, p. 71). Wanneer deze eerloosheid zichtbaar is, kan de overige gemeenschap de toegang tot alle sociale voorzieningen blokkeren. In zo’n situatie kunnen mensen uit de beschamende groep niet rekenen op steun van burens of vrienden. “Er is op het punt van eerbezit en eerverlies geen solidariteit, het is een stelsel dat door de leden van de eergemeenschap tezamen in stand wordt gehouden” (Ermers, 2010, p. 123). Naast een interne reactie in de beschaamde groep, kan ook de andere groep overgaan tot actie in die groep. In het Midden-Oosten wordt ook hier een vorm van eerwraak zichtbaar. De bredere gemeenschap zorgt er zo weer voor dat de vlek gereinigd en verwijderd is. In sommige gevallen is het, naast de mogelijkheden van eerwraak en blokkering, ook mogelijk een betaling te ontvangen van een bloedverwant (Muller, 2000). Dit is een principe wat zichtbaar wordt in de Qur’an en ook is doorgewerkt in de culturen van het Midden-Oosten.

Antropologisch onverantwoorde reacties op schaamte

Binnen een collectieve cultuur zijn er dus verschillende reacties op schaamte mogelijk. Naast deze reacties is in de literatuur ook te zien dat reacties van mensen uit meer individuele culturen zeer verkeerd over kunnen komen en anders begrepen kunnen worden. Dit heeft vooral te maken met het verschil in moraal en willen rechtdoen. In meer individualistische culturen ligt er een grote nadruk op rechtdoen. In de collectieve schaamteculturen kan dit echter zeer oneervol overkomen.

Zo kan een individueel gericht persoon erg zijn best doen om een conflict op te lossen binnen een collectieve gemeenschap. Hij zorgt er dan voor dat alle feiten boven tafel komen. Dit kan het incident echter alleen maar verergeren, omdat de schaamtevolle situatie onthuld wordt (Georges & Baker, 2016). Wanneer een Westers persoon het gesprek leidt naar de schuld in het leven van zijn gesprekspartner uit een collectieve schaamtecultuur kan dit zeer beschamend overkomen. De Westerse persoon heeft namelijk vooral aandacht voor de negatieve gebieden van het leven van die ander (Muller, 2000). In deze situaties geldt weer het spreekwoord wat eerder weergegeven is: “Het onthullen van iemands schaamte is iemand beschamen. Een verborgen schande is voor twee derde vergeven” (Muller, 2000, p. 81). Dit kan zich al voordoen in een vraag waarom iemand niet in de kerk is geweest. (Vooral als dit als allereerst wordt gevraagd, voordat interesse wordt getoond in de persoon). Toch is het wel mogelijk om over deze onderwerpen antropologisch verantwoorde gesprekken te voeren en mensen te confronteren. Hierbij moet echter altijd rekening gehouden worden met de eer van de gesprekspartner en of anderen dit horen of niet.

Eerherstellende reacties

Hoewel dit aspect al gedeeltelijk teruggekomen is bij de verschillende soorten beschaamd en hun reacties, is het goed om kort nog dieper in te gaan op de mogelijkheden van eerherstel van de beschaamde, zonder dat het ten koste gaat van diegene. Zoals we al zagen kan een beschaamd persoon zichzelf over het algemeen niet in de positie van eer zetten. Als iemand beschaamd is, is de kans dus groot dat diegene niks doet en ‘wacht’ tot iemand komt om (nieuwe) eer te geven. Een overwinning op schaamte vereist een hernoemen of transformatie van het zelf. Iemands identiteit moet veranderen. Dit verandert alleen als de relatie tot de groep verandert. En dat kan alleen als iemand anders van een hogere status initiatief neemt en de relatie herstelt. Dit kan bijvoorbeeld gebeuren als een vreemde als zoon of dochter in de stam wordt geadopteerd. In de praktijk wordt echter gezien dat mensen zelden beschaamd en eren zonder specifieke reden (Muller, 2000).

Samenvatting & Conclusie

Met collectieve eer- en schaamteculturen worden de culturen bedoeld waar de tendensen van collectivisme en van eer en schaamte dominant zijn ten opzichte van individualisme en moreel schuldgevoel of angst. Door de collectiviteit is loyaliteit een hele belangrijke waarde. Daarnaast laat je solidariteit aan het collectief zien door het in de praktijk brengen van de sociale rollen. Het is namelijk erg belangrijk om bij een eervolle groep te horen. Eigen individuele voorkeuren staan pas op de tweede plaats. Elke gemeenschap heeft hierin een (ongeschreven) gedragscode rondom wat eervol is: een reeks van regels die bepalen hoe mensen zich moeten gedragen om een positieve status in de gemeenschap te houden en niet hun eer te verliezen. In CCN is het belangrijk dat men bewust is van wat dit in collectieve eer en schaamteculturen betekent, zoals beschreven in dit hoofdstuk. Op die manier kan zij namelijk als een eervol collectief handelen richting personen uit collectieve eer en schaamteculturen. Zij begrijpt de cultuur namelijk. Daarnaast kan het voor CCN goed zijn om hun eigen erecode op te stellen en actief te communiceren. Dit voorkomt dat mensen uit collectieve eer en schaamteculturen mogelijke eigen erecodes toepassen in CCN, met mogelijke schaamte als gevolg, omdat CCN niet is zoals hun oorspronkelijke cultuur.

Schaamte is een emotie waarbij afstand en nabijheid tot anderen een grote rol spelen. Bij schaamte voelt iemand zich gebrekkig of niet waardig voor aanvaarding (door de ander of door de groep). Deze schaamte kan heel het leven blijven resoneren in psychologische effecten. Voor CCN is het belangrijk dat zij ziet dat schaamte invloed heeft op iemands gedrag en onderlinge relaties. Iemand

zal streven naar zelfbehoud voor zowel zichzelf als voor zijn groep, zodat schaamte niet (te veel) zichtbaar wordt. Want wanneer schaamte niet zichtbaar is, hoeft dit niet schaamtevol te zijn. Voor CCN is het belangrijk om met het mogelijke onderliggende probleem van schaamte bezig te zijn en niet alleen met het zichtbare streven naar zelfbehoud.

Als schaamte zichtbaar wordt, is dit besmettelijk. In collectieve eer en schaamteculturen is het zo dat wat één persoon doet, effect heeft op de hele groep. De schaamte zorgt ervoor dat iemand gediskwalificeerd kan worden als onderdeel van de gemeenschap (als diegene nog niet uit eigen initiatief verdwenen is). Op die manier wordt de besmetting/onreinheid verwijderd. Voor CCN is het belangrijk om te weten hoe er in de eigen cultuur op (zichtbare) schaamte geageerd wordt en wat normaal is. Hierdoor zal een er meer begrip zijn over hoe er omgegaan wordt met het vermijden van schaamte en het zijn van een eervolle groep. Dit geeft meer mogelijkheid tot dialoog over de onderliggende waarden. Voor CCN is het goed om een aantal vragen aan zichzelf te stellen over welke reacties mogelijk zijn, om zo te herkennen wat in die specifieke cultuur belangrijk is.

De beschaamden kunnen opgedeeld worden in drie verschillende groepen: (1) jezelf, (2) iemand anders binnen jouw groep en (3) een andere groep. In sommige gevallen wordt hierin ook een duidelijk onderscheid zichtbaar tussen Midden-Oosterse culturen en culturen uit Zuid en Oost-Azië. Wanneer schaamte onterecht is, wordt echter verwacht dat men tegen de beschuldigingen ingaat. Het niet reageren laat namelijk zien dat de beschamende confrontaties moeten kloppen. Als deze schaamte terecht en openbaar is, staat de groep klaar om het beschamende lid te verstoten. De bredere gemeenschap zorgt zo dat de vlek weer gereinigd en verwijderd is. In Zuid en Oost-Aziatische culturen is als reactie op schaamte ook te zien dat men zelfmoord kan plegen of door anderen daar (indirect) toe gedwongen wordt. In deze culturen is het heel belangrijk dat harmonie weer hersteld wordt. Dit kan ook gebeuren door een tussenpersoon of bemiddelaar.

In een collectieve eer en schaamtecultuur kan een beschaamd persoon weinig doen om zijn schaamte te herstellen. Een beschaamd persoon zal wachten op het initiatief van de ander en anders op een gegeven moment verdwijnen om confrontatie met eigen schaamte te vermijden. Eer moet namelijk door anderen gegeven worden. Voor CCN ligt hier een uitdaging om naar de beschaamde toe te gaan. Juist als nieuwe (eervolle) gemeenschap kan hierin een verschil gemaakt worden. Ga als gemeenschap beschaamden eren en opnemen in je gemeenschap. Dit geeft een nieuwe identiteit aan de beschaamde (door de nieuwe relatie tot de groep). Een cultuur van eren kan veel schaamte genezen. In hoofdstuk 3 zal dit verder uitgewerkt worden.

In het benaderen van zonde, schaamte of andere 'moeilijke dingen' is het altijd belangrijk om rekening te houden met de eer van de gesprekspartner. Het onthullen van schaamte is namelijk schande brengen. Het is echter niet zo dat er dus maar niks gedaan mag worden. Het is alleen belangrijk om eerst interesse in de persoon zelf te hebben. Daarnaast is het ook belangrijk om een mogelijkheid te geven voor iemand om zijn gezicht te redden. Anders is de kans groot dat iemand in schaamte verdwijnt en je diegene kwijt bent. Soms is dat goed. Maar vaak is dat niet gewenst.

“Cross-Cultural Contextualization of the gospel is simply knowing how to start the Gospel message from a place of common understanding” (Muller, 2000, p. 105).

Hoofdstuk 3 | Bijbels-Theologisch reageren op zonde en schaamte

In het vorige hoofdstuk is er gekeken naar het verschijnsel van schaamte in collectieve culturen. De vraag die daar echter niet beantwoord is, is waar deze schaamte vandaan komt en wat de oorsprong hiervan is. Hoe past dit binnen Gods plan met deze wereld en hoe wil Hij dat er gereageerd wordt op schaamte? Om dit te kunnen onderzoeken wordt er in dit hoofdstuk ingegaan op het Bijbels-theologische aspect van zonde en schaamte in collectieve eer en schaamteculturen.

Oorsprong van schaamte

In het begin schiep God de hemel en de aarde. Hij schiep de mens naar de eer en het beeld van Zichzelf. Alles was goed! De mens ervoer in geen enkel opzicht schaamte, zelfs zonder kleren niet. Toch wilde de mens helemaal gelijk worden aan hun God. Ze aten van de vrucht waarvan God had gezegd dat ze die niet moesten eten in een poging zichzelf te verheffen. Ze zondigden. Hun glorie verdween en ze voelde schaamte. Ze verborgen zich voor God. Ze onteerde Hem. De mens werd vervolgens weggestuurd uit Gods tuin zonder naam, glorie, familie of eer (HonorShame.com, 2014).

En zo kwam, volgens het Bijbelse narratief, de schaamte in de wereld. Deze schaamte ervaart de mensheid tot op de dag van vandaag. Want hoewel de mens ontworpen is om Gods echte glorie te ervaren, is in die tuin in Eden de eer omgewisseld voor schaamte (Georges & Baker, 2016, p. 16). De mens is hierin niet in staat zichzelf te verheffen. Alleen God kan dit nog herstellen. In Genesis 3 is dan ook te zien dat God die stap zet richting de beschaamde mensheid (Muller, 2000). Gods verbondsbelofte is het antwoord op de benarde situatie van de mensheid (Georges & Baker, 2016).

Theologische kadervorming

Schaamte is niet alleen een sociaal probleem in menselijke relaties, zoals beschreven in hoofdstuk 2, het kan dus net zo goed de mens scheiden van zijn God. Zonde in dit narratief kan beschreven worden als een onrechtmatige claim voor eer om schaamte te bedekken. Daarmee onteert het God en beschaamt het uiteindelijk zichzelf (Georges & Baker, 2016). Al in het begin is te zien dat zonde zorgt voor schaamte (Gen.3) en schaamte vervolgens weer voor zonde (Gen.4). Zonde en schaamte zorgen voor een dodelijke spiraal. Door heel de Bijbel heen is dan ook te zien dat schaamte een bedreiging is voor de shalom (Gods bedoelde vrede), specifiek de shalom in de gemeenschap. Toch heeft schaamte ook potentie voor positieve uitwerking. Zo is er namelijk welgeplaatste schaamte. Dit

is de schaamte die we voelen wanneer daar goede redenen voor zijn. Bijbels gezien betekent het dat we ons beschaamd voelen over iets vanwege onze betrokkenheid in dat wat God onteerde. We zouden ons beschaamd moeten voelen wanneer we deelhebben in het onteren van God door onze houding of daden. ... Welgeplaatste schaamte komt dus na het zondigen (Georges & Baker, 2016, p. 126).

De Bijbel is ontstaan in collectieve culturen. Daarom zijn de concepten van eer en schaamte inherent ingebed in de Bijbelse verhaallijn (Georges & Baker, 2016). De positie van schaamte wordt in de Bijbel op verschillende manieren beschreven. Zo is te zien dat verstoten, “verontreinigd, naakt, ziek, arm, vervloekt, onwetend etc. gebruikt worden om een beschaamde positie weer te

geven” (Muller, 2000, p. 58). De effecten van schaamte worden vervolgens ook in de Bijbel beschreven. Bashoor (2007) laat zien dat dit zichtbaar wordt in het laten zakken van het hoofd, in gezichtsverlies, in het verbergen van het gezicht, in blozen en verbleken en door het dragen van zak en as. Dit geeft dus handvatten om een theologisch kader van schaamte te vormen en de reacties in de Bijbel rondom deze thematiek te onderzoeken en uit te werken.

Jezus’ leven en onderwijs, dood en opstanding

Jezus’ leven en onderwijs

De bediening van Jezus op aarde kan gezien worden als het herenigen van de sociale uitcast uit alle volken in het nieuwe volk van God. “Jezus’ publieke relaties eerde hen met door omstandigheden gekregen schaamte . . . Zij waren de morele melaatsen, buiten de sociale taboe, en lieten zo een levend portret zien van de nieuwe messiaanse gemeenschap” (Georges & Baker, 2016, pp. 101-102). Jezus deelt regelmatig de maaltijd met allerlei mensen om ze te zegenen en te eren. Juist met mensen die door de maatschappij als uitschot worden behandeld. Hij raakt de onreine en besmette aan en ze genezen. Jezus werd niet onrein, maar de ander werd rein. Dit ging volledig in tegen het eer-schaamte systeem van die dagen (Georges & Baker, 2016).

In Zijn leven gaf Jezus veel onderwijs. Hij onderwees dat wat God ziet als eervol. Zo is te zien dat in Gods ogen eervol gedrag vaak geassocieerd wordt met culturele schande. Jezus’ onderwijs doet meer dan het herdefiniëren van ethische gedragingen; het transformeert opvattingen op hartniveau over identiteit, waarden en normen. Zo herdefinieert Jezus de erecode en geeft hij hiermee en tegencultuur wat betreft de gebruikelijke eer en schaamte (Georges & Baker, 2016). Dit wordt het meest zichtbaar in zijn onderwijs in de Bergrede.⁷

Jezus brengt hiermee een nieuwe orde en een nieuw koninkrijk dat alle sociale structuren op z’n kop zet. Hij daagt hiermee de heersende moraal uit en brengt een nieuwe. Voor een Jood uit die dagen kon dit gezien worden als herstel, zodat de beschaamden weer bij het volk van God gaan horen, ongeacht hun verontreinigde en beschaamde verleden (Wright, 1996). Het kon echter ook gezien worden als vernedering voor Jezus. Hij liet namelijk niet de gebruikelijke karaktereigenschappen zien van een eervol persoon (Georges, 2017).

Jezus’ dood en opstanding

Dat Jezus door zijn leven het eersysteem van die dagen uitdaagde is duidelijk. Als antwoord hierop wordt Jezus bestraft met de ultieme beschaming: de kruisiging. “Geen enkele *inwoner* van het Romeinse rijk werd zo veroordeeld. Dat was alleen voor *opstandelingen, vreemden of slaven*” (Baker & Green, 2011). Er waren pijnlijkere vormen van bestraffing. Echter niet meer beschamende. Kruisiging is de ultieme vorm van iemand wegzetten als outcast (Georges & Baker, 2016).

Hoewel dit door velen als ultieme dwaasheid werd gezien (1 Kor.1:18-31), was dit in Gods ogen een eervolle en krachtige gehoorzaamheid van Jezus. “Jezus was [namelijk] bereid om te sterven in plaats van de valse culturele normen van sociale uitsluiting te accepteren. . . . Op die manier onthult het kruis dat God een God is die bereidwillig Zijn status en eer opgeeft, tot de dood, zodat de uitgeslotene ingesloten wordt en de beschaamde geëerd” (Georges & Baker, 2016, p. 109). Juist doordat Jezus zich laat vernederen, laat Hij zien dat God een God is die in liefde naast beschaamden

⁷ Zie bijlage 4 voor hoe men de Bergrede binnen de eer/schaamte beleving kan lezen en wat voor implicaties dit heeft op het vinden van nieuwe eer.

wil staan. Door de kruisiging is namelijk te zien dat eer, wijsheid en kracht geherdefinieerd worden. Er wordt nog meer zichtbaar wat heel zijn leven zichtbaar was: “diepe bevestiging van en commitment naar de nieuwe identiteit die hij aanbood aan mensen met schaamte” (Georges & Baker, 2016, p. 109).

Baker en Green (2011) zetten vervolgens uiteen dat de combinatie van vernedering door Jezus' dood en verhoging door zijn opstanding en hemelvaart hetgeen is dat redding en herstel (Soteriologie) omschrijft. Jezus maakt redding mogelijk voor hen van nederige omstandigheden. De opstanding na het kruis laat zien dat zij die Jezus' beschaamden, zelf beschaamd zijn. Culturele erecodes hoeven dus niet leidend te zijn. Jezus heeft een nieuwe erecode geïntroduceerd. Door zijn opstanding overwint hij de diepste vernedering, heeft hij ongepaste schaamte blootgelegd en heeft hij de kracht van angst daarvoor gebroken (Georges & Baker, 2016). Het verhaal van het kruis is dus niet alleen een verhaal van een God die zijn volk verlost, maar ook een verhaal van God die de mensheid verhoogd vanuit een schaamtevolle positie. De mens was beschaamd en schoot tekort. Nu is zij compleet in Christus. Deze verhoging van de mens is er omdat Jezus zichzelf met de mens identificeert, zodat de mens zich met God kan identificeren. Op die manier kunnen mensen broers en zussen van Jezus worden en daarmee kinderen van God. Dit geeft de mensheid de “ultieme positie van toegetreden erfgenaam met Christus” (Muller, 2000). Door Jezus' dood en opstanding is de relatie tussen God en mens hersteld. Verzoening in de Bijbel is dan ook primair relatieherstel (Brink & Kooi, 2013).⁸ In het paradigma van eer en schaamte is het van wezenlijk belang dit te begrijpen en te communiceren, wil er recht gedaan worden aan het evangelie.

De gelovige en de kerk

Verlossing van schaamte is dus relationeel. Kort gezegd houdt redding en herstel dan in dat een gelovige, na bekering, een geadopteerd kind wordt in Gods familie. Het is een statement van God dat de persoon vanaf dat moment behoort in zijn gemeenschap. Deze oplossing zorgt voor de benodigde identiteit, wil er echt verlossing zijn van schaamte in een persoon (Georges & Baker, 2016). Wat dit vervolgens voor reactie vraagt en wat voor implicatie en uitwerking dit heeft in de levens van mensen, zal nu besproken worden.

Bekering en doop

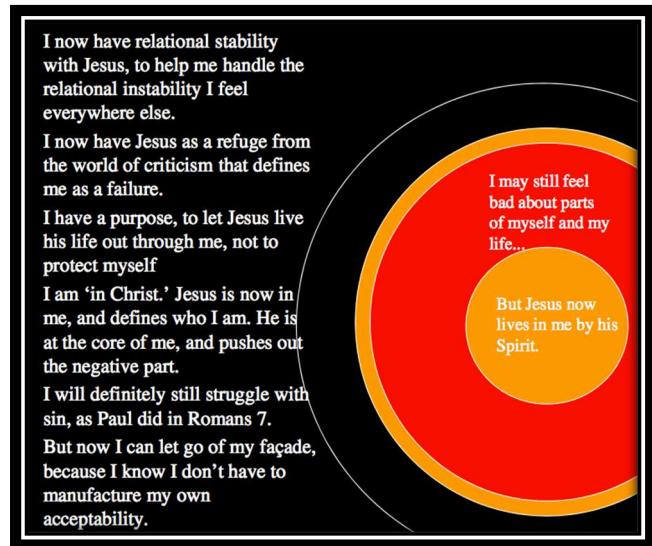
In dit paradigma betekent bekering van schaamte dat een persoon zich bekeert van opscheppen en van het leven naar de gebruikelijke culturele standaarden om zijn of haar status en positie te promoten. Bekering is hierin niet alleen voor trotste mensen of zij die anderen beschamen. Zij die zich waardeloos en beschaamd voelen moeten zich net zo goed bekeren, om zich zo te stellen onder Gods standaard van eer. Valse schaamte wordt door Gods genade onthult en bekering zorgt voor het afstappen van valse culturele standaarden, zodat Gods eer ontvangen kan worden. Bekering brengt een persoon in een relatie met de juiste Persoon in de juiste groep (Georges, 2017).

Zoals we al eerder zagen is schaamte niet alleen onterecht. Juist na verlossing en bekering schept de Geest van God een gezond en welgeplaatst gevoel van schaamte (Piper, 2012). Deze “‘post-atonement shame’ verwijst naar persoonlijke, affectieve gevoelens van schaamte. Niet het publieke oordeel van God. Het is een subjectieve schaamte, een persoonlijk gevoel van walging en

⁸ In verschillende systematische theologie uitwerkingen worden hierin verschillende en/of andere nadrukken gelegd. Zie bijlage 5 voor verdere gedachten hierover.

spijt voor het ontoren van de Superieur [God]” (HonorShame, 2017). God gebruikt in de Bijbel het brengen van schaamte na zonde om Zijn volk weer terug te krijgen in aanbidding voor Hem in tijden wanneer ze van hem afdwalen. Het doel is dus nooit om iemand te beschamen. Beschamen heeft als doel om zijn kinderen weer te brengen in een eervolle positie en aanbidding voor Hemzelf.

In dit alles wordt het beeld van doop en wedergeboorte als belangrijk onderdeel gezien in het wegnemen van schaamte. Met de doop is namelijk zichtbaar dat iemand sterft. De oude (beschaamde) identiteit, vlek en/of onreinheid wordt uitgewist en vernietigd. Die bestaat niet meer. Hij is doodgegaan. Aan de eis van schaamte, namelijk negatieve zelfevaluatie, afzondering of zelfmoord, is voldaan. Vanuit de dood brengt God echter weer nieuw leven, nieuwe identiteit en hernieuwde reinheid. Jezus neemt de gelovige, door de doop, mee in zijn dood en opstandig om zo als nieuwgeboren te kunnen opstaan in een nieuw leven en in de nieuwe familie (van God) (Cozens, 2018). “Geworteld in deze identiteit en kracht van Christus, negeren wij de beschimpingen van schaamte en zien we dit verdwijnen in de duisternis” (Georges & Baker, 2016, p. 127).⁹

Figuur 1: De nieuwe identiteit in Christus voor mensen uit collectieve eer- en schaamteculturen (Nagasawa, 2015).

In de kerkfamilie

Bovenstaand proces kan Bijbels-Theologisch niet bestaan zonder de kerkfamilie. In het paradigma van eer en schaamte leeft een sterke collectieve insteek. Als bovenstaande verlossing alleen individueel toegepast wordt, zal schaamte niet weggaan, want schaamte is een relationeel en collectief probleem. Vanwege deze reden is te zien dat God een sleutelpositie geeft aan de kerk: de familie van God. “Christus geeft een nieuw leven voor de persoon die leed onder schaamte; de kerk geeft een nieuw arena waarin hij kan leven. Als deze twee dingen samenkomen, dan is echte vrijheid mogelijk” (Cozens, 2018). God wil dat zijn familie op aarde de arena is waar eer hersteld, bevestigd en geuit wordt (Georges, 2017). In de veiligheid van deze relaties heeft men de vrijheid om de maskers af te doen en te leven zoals ze werkelijk zijn: kwetsbaar en eindig. In deze gemeenschap geldt dat men vrij is om uit de mechanismes van de cultuur te stappen waar status nagestreefd wordt. En hoewel iedereen in het ‘dagelijks leven’ hun eigen rollen heeft (Slaven, mannen, vrouwen, buitenlanders etc. (Gal.3:28)), wordt verondersteld dat wanneer ze samenkomen, ze een nieuw koninkrijk vormen, waar geen statusverschillen zijn, en men elkaar eert en dient. In dit nieuwe koninkrijk brengt nederigheid eer en trots en verhevenheid schaamte (Georges & Baker, 2016).

Het is echter niet zo dat deze nieuwe familie bij iedereen in aanzien staat omdat ze zo’n goede erende groep zijn. Zij wordt eerder gezien als beschamend en zwak, omdat ze zo sterk tegen de heersende machten en culturele waarden in kan gaan. Het is echter daarin dat het kruis weer zichtbaar wordt. Het kruis is namelijk niet alleen de inhoud van de boodschap van het evangelie.

⁹ Voor hoe een persoon met deze nieuwe identiteit en beschimpingen omgaat, zie figuur 1.

Het beschamende kruis is net zo goed een manier van leven, een patroon van hoe kerk en missie werkt. Paulus verwoordt dit principe in 2 Korinthe 12: 9-10.

Je hebt niet meer dan mijn genade nodig, want kracht wordt zichtbaar in zwakheid. Dus laat ik mij veel liever voorstaan op mijn zwakheid, zodat de kracht van Christus in mij zichtbaar wordt. Omdat Christus mij kracht schenkt, schep ik vreugde in mijn zwakheid: in beledigingen, nood, vervolging en ellende. In mijn zwakheid ben ik sterk.

Constant sociaal onrecht is het middel waarin Gods reddend werk zichtbaar wordt. . . . Dagelijks sterven, zowel fysiek als sociaal, proclameert Gods opstandingsleven in deze tijd. . . . De schaamte van de boodschapper onthult de glorie van de boodschap (Georges & Baker, 2016, p. 129).

Een praktijkvoorbeeld hiervan wordt zichtbaar in Handelingen 16 waar Paulus en Silas in de gevangenis zitten. Zij krijgen een mogelijkheid om te vluchten. Door niet te vluchten offeren zij hun eigen leven op om de eer van de gevangenisbewaarder te behouden. Juist door het brengen van deze eer, gaat de gevangenisbewaarder geloven, komt er een maaltijd en laten zij zich allemaal dopen. De schaamte waar Paulus en Silas niet bang voor zijn, heeft de eer en de kracht van het evangelie laten zien!

Christelijke gemeenschappen zijn geroepen om zondaars te herstellen in de gemeenschap. Dit kan gebeuren door beschamen met het doel om iemand weer erbij te betrekken (reintegrative shaming). Zoals al eerder beschreven is dat God welgeplaatste schaamte kan brengen, zo worden Christenen opgeroepen dit bij elkaar te doen. Een voorbeeld hiervan wordt zichtbaar in 2 Thess. 3:14 waar Paulus zegt: “If anyone does not obey what we say in this letter, take note of that person, and have nothing to do with him, that he may be ashamed”. Dit laat zien dat schaamte veroorzaken een gepaste stap kan zijn in het herstellen van een medegelovige na lauwheid of zonde. In de gemeenschap hoeft schaamte dus niet te allen tijde vermeden te worden. Welgeplaatste schaamte mag ook toegepast worden in de nieuwe familiekerk (Piper, 2012). Het is hierin echter belangrijk om altijd te onthouden dat God schaamte als middel wil gebruiken, niet als einddoel. Het einddoel is de nieuwe eer die ligt in de identiteit met Christus en het brengen in aanbidding van God. Daarnaast is het belangrijk om dit alleen toe te passen binnen een ‘centred approach’ van kerk zijn.¹⁰ Dit geeft namelijk kaders voor een veilige sfeer waar de focus ligt op genezing van relaties met de bron en het terugbrengen van die persoon in de groep (Georges & Baker, 2016).

Samenvatting & Conclusie

De mens is ontworpen om Gods glorie te ervaren. Deze eer is door de zondeval omgewisseld voor schaamte. Dit loopt door in zowel menselijke relaties als in de relatie tussen God en mens. De zonde van schaamte is een onrechtmatige claim voor eer om schaamte te verhullen. Schaamte in de Bijbel heeft veel soorten uitingsvormen. Juist voor CCN als kerk is het van belang deze te kennen om zo de Bijbelse omgang met en de antwoorden op schaamte te zien en te begrijpen. Daarnaast geeft dat handvatten om dit aspect in preken en gesprekken een plek te geven, ook al wordt schaamte niet letterlijk in de Bijbelpassages genoemd.

¹⁰ Zie bijlage 6 waar deze manier van kerk zijn verder toegelicht wordt aan de hand van Hiebert (1978). In de bespreking van deze deelvraag wordt deze vorm van kerkzijn als vanzelfsprekend aangenomen.

In Jezus' onderwijs is te zien dat hij de erecode van die tijd herdefinieert, de heersende moraal uitdaagt en een nieuwe tegencultuur geeft wat betreft de gebruikelijke eer en schaamte. Dit wordt het meest kernachtig zichtbaar in de Bergrede. Om de gebruikelijke (valse) culturele moraal te ontmaskeren en geen plek te geven in de kerk, zou CCN zich hierdoor moeten laten inspireren en aan de hand van dit onderwijs een erecode opstellen en dit actief communiceren in hun gemeente. Op deze manier kan er een sterke tegencultuur ontstaan ten opzichte van de valse culturele moraal. Jezus heeft dit echter moeten bekopen met de meest beschamende straf van die tijd. Dit is echter een daad van krachtige gehoorzaamheid geweest, want Jezus was namelijk bereid om te sterven in plaats van de valse culturele normen van sociale uitsluiting te accepteren. Vervolgens neemt Jezus door zijn opstandig de beschaamde mee in zijn verhoogde positie, waardoor de mens zich weer kan identificeren met God. Hiermee is door Jezus' dood en opstanding de relatie met God hersteld. Als deze verlossing individueel 'toegepast' wordt, zal schaamte niet weggaan. De kerk heeft daarom een sleutelpositie in Gods plan. CCN moet zich bewust zijn dat de gemeenschap die zij vormt, bedoeld is als een arena voor gelovigen om hun leven in Gods eer te leven. Mensen uit een collectieve eer en schaamtecultuur zullen zonder dit aspect moeilijk verlossing kunnen ervaren, omdat het voor (nieuwe) eer wezenlijk is deel te zijn van een eervolle/geëerde groep.

God vraagt van de beschaamde persoon een stap van bekering van de gebruikelijke en culturele valse standaarden van status en eer. Deze bekering is nodig voor zowel mensen die trots zijn en/of anderen beschamen als voor mensen die zelf beschaamd zijn. Voor CCN is het belangrijk dat zij dit actief communiceert naar mensen die Jezus willen gaan volgen, hiermee kan schaamte voorkomen of hersteld worden. Op deze manier zullen mensen namelijk bewuster zijn dat ze volgens een nieuwe standaard (gaan) leven. Een belangrijk en sprekend beeld in het Bijbelse narratief is de doop. Hier wordt zichtbaar dat de oude beschaamde identiteit sterft, aan de eis van schaamte wordt voldaan en diegene in een nieuw leven, in de nieuwe familie van God, opstaat. Wanneer CCN dit actief communiceert, zal een beschaamd en/of trots persoon (beter) begrijpen wat het inhoudt dat hij of zij in een nieuwe identiteit staat, omdat er gesproken wordt in de taal van het eer en schaamte paradigma.

Als kerkmodel is hierin een 'centred approach' erg belangrijk. Dit geeft namelijk kaders voor een veilige sfeer waar de focus ligt op genezing van een relatie met de bron en het zorgt ervoor dat mensen er niet bij zullen horen door uiterlijke voorwaarden, maar door hun gerichtheid op Jezus. Hierdoor kan de beschaamde beter opgenomen worden in de gemeenschap. Het is voor CCN dus belangrijk om deze inclusieve houding niet uit het oog te verliezen en steeds weer iedereen die zich richt op Jezus en zijn nieuwe koninkrijk te omarmen. Binnen deze 'approach' kan welgeplaatste schaamte ook het beste plaatsvinden. Schaamte is namelijk niet altijd onterecht. Christenen kunnen opgeroepen worden om iemand te beschamen na lauwheid of zonde. Dit is echter alleen verantwoord als schaamte het middel is en dat het doel is om iemand weer terug te brengen in de eervolle positie met Christus. Met dit doel voor ogen zou het goed zijn als CCN zich bewust is van deze verantwoordelijkheid. In andere gevallen kan CCN juist laten zien dat ze de beschaamde omarmen in het nieuwe koninkrijk van God. Ze heeft de plicht en verantwoordelijkheid om naar de beschaamde toe te gaan. God wil namelijk nieuwe eer geven aan de mens. CCN moet hierin dan ook een erende gemeenschap zijn.

Hoofdstuk 4 | Visie en ervaring partners Cross Culture Nieuwegein

Een belangrijke opmerking om dit hoofdstuk mee te beginnen is de opmerking van respondent 1 (2020). Van alle inzichten die er zijn in zowel literatuur als praktijk, kan er geen algemeen stappenplan geschreven worden met wat doorlopen moet worden. Dit allemaal past meer als input voor trainen in leiderschap en een manier van denken en kijken, zodat men tools krijgt om in verschillende situaties te reageren. Ook geeft Respondent 1 als belangrijke opmerking aan dat veel mensen die vanuit een eer en schaamtecultuur in Nederland zijn gekomen, veelal ontworteld zijn vanuit de cultuur waarin ze opgegroeid zijn. Dit maakt dat inzichten uit eigen culturen niet per definitie hoeven te werken bij dezelfde mensen in de Nederlandse multiculturele context.

Ervaringen van partners in het netwerk van CCN in het herkennen van schaamte en de effecten ervan

Bij alle interviews bleek dat men zich bewust was van de verschillende culturele paradigma's die kunnen spelen in een interculturele kerk. Respondent 3 (2020) had daarbij wel een ervaring in een gemeente waar ze zich te weinig bewust waren geweest van de schaamtecultuur van een bepaald persoon wat ervoor zorgde dat ze diegene op een sublieme manier schoffeerde.

Door respondent 1 (2020) werd benadrukt dat de verschillende culturele paradigma's nooit puur bestaan en dat ze in één persoon op verschillende manieren door elkaar kunnen lopen. Ook werd bij de overige respondenten benadrukt dat het een gevaar is dat we met een Westerse blik dit paradigma verkennen. Het is dus belangrijk om hierin sensitief te zijn en aan te sluiten bij de desbetreffende cultuur.

Respondent 1 (2020) ziet dat bij groepen vanuit een collectieve eer en schaamtecultuur een sterk besef leeft om schaamte te voorkomen. Men leeft namelijk niet voor zichzelf, maar voor de groep. Dit geeft over het algemeen een geborgenheid en goed gevoel, maar daarom willen groepen en families hun gemeenschap ook zo zuiver mogelijk houden, uit angst voor een stigma dat anders volgt (Respondent 2, 2020). Respondent 2 ziet dit ook terug in zijn eigen cultuur van Burundi, maar ook in andere collectieve culturen. Wanneer een stigma of schaamte op iemand komt, kan het zijn dat diegene zelfs geschrapt wordt uit de familieboom. Zo iemand wordt dan gewist omdat hij te schaamtevol is voor de familie. In collectieve culturen lijkt daarmee dus dat schaamtebesef sterk aanwezig is en schaamte te allen tijde voorkomen dient te worden.¹¹ Door respondent 2 (2020) en 4 (2020) wordt schaamte omschreven als tekort voelen schieten aan de meetlat of druk die van buitenaf gegeven wordt of lijkt te worden.

Tijdens de interviews werd er onderscheid gemaakt tussen terechte en onterechte schaamte. Zo is iets volgens Respondent 2 (2020) onterechte schaamte wanneer het jou als minderwaardig behandelt en wanneer gecommuniceerd wordt dat je er niks van gemaakt hebt. Onterechte schaamte ontstaat wanneer iemand niet bewust is van de genade van God. En onterechte schaamte ontstaat wanneer iemand in een vicieuze cirkel komt. Wanneer er schaamte is, beschadigt dit een persoon. Dit zorgt ervoor dat iemand niet meer kan functioneren. Deze persoon voelt de teleurstelling van anderen hierin, waardoor deze nog meer beschaamd is over zichzelf. Dit is volgens Respondent 4 (2020) niet terecht en breekt mensen alleen maar af.

¹¹ Zie bijlage 7 voor een korte uitweiding over schaamtevol gedrag volgens de respondenten.

Wanneer schaamte ontstaat ziet Respondent 2 (2020) dat gespreksonderwerpen vermeden worden. Vooral onderwerpen rondom familie en opvoeding. Daarnaast wordt ook zichtbaar dat een bepaalde eigen (zwakke) kant niet geaccepteerd wordt. Dit wordt dan bedekt. Daarnaast ziet Respondent 2 (2020) ook dat iemand met schaamte in stilzwijgen langzaam verdwijnt. Ook respondent 4 (2020) bevestigt dit. Schaamte kan volgens Respondent 3 (2020) ook op een bepaalde manier zichtbaar worden in het verdedigen of benadrukken van eer. Op die manier wordt de focus op schaamte namelijk weggenomen en gericht op de eer (trots).

In het Midden-Oosten is te zien dat er weinig gesproken wordt over schaamte. In Nederland is te zien dat men met geestelijke problemen naar een professional gaat. In het Midden-Oosten is dat veel minder snel het geval. Wanneer schaamte zichtbaar wordt, is dit vaak in een vertrouwelijk gesprek. Maar dat zal dan alsnog aarzelend zijn (Respondent 5, 2020). Een belangrijk aspect om schaamte te begrijpen is geestelijk sensitief zijn. Juist in een kerk is het geestelijke niveau van dit vraagstuk belangrijk. Als je namelijk geestelijk met mensen wandelt, komen er heel veel dingen naar boven. Meer dan als je op gezond of normaal verstand met de mensen betrokken blijft. Door samen te bidden, of alleen te bidden voor mensen en te luisteren naar de Geest van God, naar wat Hij zegt over iemand, kom je er snel achter (Respondent 2, 2020). Uit ervaring bleek dat de Heilige Geest veel kan openbaren, zonder dat iemand datgene zei. Dit heeft Respondent 2 meegemaakt.

Visie op en ervaringen met reageren van partners in het netwerk van CCN op schaamte

Ervaring met reacties op schaamte in collectieve eer en schaamteculturen

Vanuit een collectieve eer en schaamtecultuur kan de reactie zijn dat iemand na schaamte weggepromoveerd wordt. Met name Respondent 1 (2020) heeft dit gezien. Er is namelijk een zelfcorrigerend vermogen in bestaande structuren die zorgen voor het 'oplossen' van de schaamte. De schaamtevolle persoon wordt uiteindelijk niet meer genoemd of op een lage positie gezet (Respondent 2, 2020). Wanneer niet dit legitiem gebeurt, wordt dit vervolgens ook bestraft door de gemeenschap. Iemand zal dus niet zomaar iemand onterecht 'wegpromoveren'. In het Westen is deze structuur van de gemeenschap veelal gedeeltelijk weggefallen, waardoor dit mechanisme veel minder vaak in praktijk gebracht wordt. Dit collectieve niveau kan in het westen minder meegenomen worden om reacties op schaamte te begrijpen. In het Westen moet schaamte volgens Respondent 1 (2020) naast collectief dus ook zeker individueel benaderd worden. Een ander aspect wat in de collectieve eer en schaamteculturen met reacties op schaamte te maken kan hebben is het roddelen. In roddelen klinkt veelal afwijzing door voor bepaalde mensen en/of daden. Na schaamte is dit een veelal voorkomende reactie. Het hangt echter wel af van de gradatie van wat gebeurd is (Respondent 5, 2020). Dit wordt ook wel 'naming and shaming' genoemd. Respondent 3 (2020) ziet dit regelmatig gebeuren. Los van dat dit een reactie op schaamte van een ander is, kan het ook een reactie zijn om de schaamte van iemand zelf te bedekken, omdat iemand zichzelf daarmee op een hogere positie zet dan anderen en daarmee eigen schaamte kan maskeren. Een preventieve reactie op schaamte is het voorkomen van gezichtsverlies. Het behalen van status en eer (gezicht) kan vanuit de motivatie komen om schaamte te voorkomen. Schaamte die ontstaat, kan doorwerken in generaties. Mensen binnen jouw collectieve cultuur handelen naar je afkomst, wat de beschaamde bevestigt in de beschaamde positie (Respondent 2, 2020).

Theologische lijnen en pastorale ervaring in reacties op schaamte

Met de zondeval wordt gezien dat God als antwoord kleren geeft om de schaamte te bedekken (Respondent 1, 2020). Ook betekent dit voor de respondenten dat zonde en schaamte niet uit

elkaar te halen zijn. Uiteindelijk geven ze allemaal aan dat het Bijbelse antwoord op schaamte Jezus is. Jezus heeft de schaamte op zich genomen (Respondent 1, 2020) (Respondent 4, 2020). Hij weerstond de ultieme schande, zonder er zelf aan onderdoor te gaan (Respondent 3, 2020). In de praktijk betekent dit dat Respondent 1 (2020) naar de beschaamde communiceert dat Jezus terechte en onterechte schaamte wil ruilen, zodat mensen vrij worden. Respondent 4 (2020) en 5 (2020) communiceren hierbij dat Christen zijn niet betekent dat je een perfect mens moet zijn, maar dat je leeft uit genade. Het is belangrijk dat mensen dit erkennen. Anders kan de situatie niet veranderen. In alles wat gecommuniceerd wordt, is het volgens Respondent 2 (2020) belangrijk om jezelf te verloochenen. Specifiek houdt dit in dat je je niet profileert als iemand die het beter weet. Anders versterk je schaamte alleen maar.

Wanneer een ontmoeting plaatsvindt met iemand die beschaamd is, is het heel belangrijk dat er niet van alles uitgevraagd wordt. Je moet niet alle details willen horen. Alleen als iemand dit zelf wil delen. Het is ook belangrijk dat dat naar de beschaamde toe gecommuniceerd wordt. Het is namelijk vooral belangrijk om te willen luisteren (Respondent 4, 2020). Respondent 2 (2020) zegt hierin ervaring te hebben met de Heilige Geest die de belangrijke details zal openbaren (als dat nodig is). Het is ook belangrijk om er te zijn voor iemand en tijd en aandacht te geven.

Wanneer iemand een tijdje verdwenen is (vanwege schaamte) en je ziet diegene weer, is het zeer belangrijk om niet uit te gaan vragen waarom iemand er niet was en dat je het jammer vond. Dit is een confrontatie en zal schaamte alleen maar versterken (Respondent 3, 2020) (Respondent 2, 2020). Het is veelmeer belangrijk om te reageren met gemeende belangstelling en te vragen over hoe het gaat met die persoon. Dat is überhaupt de eerste vraag die je moet stellen aan de beschaamd persoon. Daarna kan je pas benoemen als je een probleem ziet (Respondent 2, 2020). En het moet niet in bestraffende zin, maar het mag wel aangekaart worden. Namelijk door het evangelie van eerherstel in volle glorie te laten schitteren (Respondent 3, 2020).

Belangrijk is het om genade en vrijheid naar de beschaamde te communiceren. Door genade wordt gecommuniceerd dat iemands verleden niet iemands toekomst hoeft te worden. Iemand is namelijk door Christus' genade veranderd in een nieuwe identiteit (Respondent 4, 2020). Ook biedt het evangelie vrijheid om keuzes te maken. Mensen kunnen door het evangelie een andere weg in gaan dan het noodlot (Respondent 5, 2020). Volgens respondent 4 (2020) is schaamte een manier van denken. Dit moet veranderd worden. Schaamte is een relationeel probleem. Het is daarom goed om dit aan te pakken door een buddy te zijn of deze toe te wijzen. Iemand moet naast de beschaamde staan en deze persoon in liefde aanvaarden. Ook al gaat dit tijd kosten (Respondent 5, 2020). Hierin is het belangrijk om eerst te achterhalen of de persoon het stigma van schaamte op zichzelf heeft gelegd of dat anderen dat hebben gedaan (Respondent 1, 2020). In die band en ontmoetingen kunnen dingen openbaar worden en deze waarheden worden gecommuniceerd. Volgens Respondent 2 (2020) hangt het per cultuur af hoe gesprekken hierover vormgegeven worden en wat er nodig is voor het vertrouwen. De vertrouwensband kan volgens Respondent 2 (2020) vormgegeven worden door bijvoorbeeld samen wandelen, -handelen en -optrekken. Schaamte is niet alleen negatief. Schaamte kan ook veroorzaken dat men richting genade geduwd wordt. Maar het blijft staan dat dit met iemand anders' hulp moet (Respondent 4, 2020).

Daarnaast merkt Respondent 3 (2020) dat preken een goed platform zijn om beschaming en schaamte te adresseren. Ook kunnen Bijbelstudies een goed platform zijn. Wanneer het echter om

een enkele persoon gaat, is het goed om dit persoonlijk te doen. Openlijk iemand met zijn schaamte confronteren werkt namelijk averechts en zal alleen maar beschamen. Een manier om schaamte te adresseren kan goed op de indirecte manier door een verhaal te vertellen waar een wijze les inzit.

Ervaringen met de rol van de gemeenschap in het reageren op schaamte

De kerk als gemeenschap kan een negatieve bijdrage hebben in de beschaming. Zo kan door veel gezagsstructuur schaamte versterkt worden, omdat beschaamde mensen dan extra worden geconfronteerd met mensen die beter en/of belangrijker zijn dan zij. Het is dus volgens Respondent 4 (2020) belangrijk dat je laat zien dat iedereen (en jijzelf zelf dus ook) op hetzelfde niveau staat. De kerk moet niet de indruk geven dat iedereen perfect is en/of er verschillende niveaus zijn (Respondent 5, 2020). Een positie moet gebruikt worden om effectief te zijn, anders moet je van die positie afkomen en je verbinden met mensen. Anders komt er alleen maar schaamte (Respondent 3, 2020). Ook wordt schaamte versterkt als mensen het gevoel gegeven wordt dat ze anderen nodig hebben vanwege dat ze het zelf niet kunnen en daarom ook nog geen plek krijgen in een bediening (Respondent 4) (Respondent 5). Dit kan een gevoel van waardeloosheid geven. Een belangrijke onderliggende vraag in dit alles is hoe de kerk om wil gaan met zwakke mensen.

Een verantwoorde reactie op schaamte is niet zozeer het uitspreken van vergeving, maar het in de gemeenschap opnemen. Dan wordt eer hersteld (Respondent 1, 2020). Een houding die de kerk zou moeten hebben is dus die van 'erende kerken'. Dit houdt in dat mensen opgenomen worden in de gemeenschap en ze belangeloos datgene communiceert wat ze voor mooie dingen in mensen ziet en dat tot z'n recht willen laten komen en ze zo in een positie zetten waarmee ze geëerd worden (Respondent 3, 2020). Ook is de houding dat een persoon geaccepteerd wordt, zonder dat er iets van diegene verwacht wordt, een belangrijke stap in het herstellen van eer. Een structuur van belong, lief, become past hier goed bij. Dan kunnen mensen voelen dat ze erbij horen vanwege wie ze zijn en niet om wat ze doen (Respondent 4, 2020).

Visie en ervaringen van partners in het netwerk van CCN op of met het reageren op zonde in een eer en schaamtecultuur

Eer is iets moois, maar het kan ook misbruikt worden. Zo kan iemand overkomen met de houding van 'kijk mij eens' (Respondent 3, 2020). Respondent 1 (2020) geeft aan dat deze vorm niet per se goedgekeurd wordt in collectieve eer en schaamteculturen. In het Midden-Oosten wordt dit zelfs sterk afgekeurd door de maatschappij. Volgens Respondent 4 (2020) kan trots onderliggend te maken hebben met de angst om je gezicht te verliezen en dus beschaamd te worden. Hij zegt ook dat voor sommige het geven van titels dit effect versterkt, omdat iemands titel snel iemands trots wordt. Respondent 5 (2020) geeft aan dat de mens onteerd wordt door die vorm van eer. Soms is het echter ook goed als mensen zich schamen, omdat ze iets sterks ongepast hebben gedaan (Respondent 1, 2020). Zo kan schaamte na zonde heel helend werken en iemand de goede richting induwen. In reactie op mensen die in deze cultuur zondigen is het volgens Respondent 4 (2020) heel belangrijk om de betekenis van zonde voor ogen te houden; namelijk het missen van je doel. Maar hoe 'gepast' de schaamte ook kan zijn, in de pastorale praktijk is het altijd belangrijk om open te staan voor vergeving en herstel in de gemeenschap (Respondent 1, 2020). Een diepere en meer fundamentele vraag wat hier volgens Respondent 1 (2020) aan vooraf gaat, is de visie op gemeente zijn en welke plek zwakke en zondige mensen mogen hebben. Deze visie moet eerst gevormd worden. Respondent 2 (2020) geeft hierover aan dat het echter niet toegestaan mag worden als iemand bewust in zonde of trots leeft. In geen enkele cultuur mag dat geaccepteerd

worden, want dat is schadelijk voor de gemeente. Hij geeft aan dat je liever een persoon kwijt moet willen zijn, dan dat de gemeente gaat denken dat zulk soort gedrag acceptabel is. Respondent 2 heeft dan ook meegemaakt dat er mensen vertrokken nadat ze indirect geconfronteerd waren.

Bij het bevragen of confronteren van iemand met zonde of schaamtevol gedrag is belangrijk dat dit door iemand gebeurt die door die persoon gerespecteerd wordt en waarmee diegene een vertrouwensband heeft. Dit kan volgens Respondent 1 (2020) in de kerk een pastor zijn, maar net zo goed ook iemand anders. Het is volgens hem te vergelijken met de functie van de betrouwbare oom in het Midden-Oosten. Hij is niet van het gezin, maar wel in de familie. In dit alles wordt zichtbaar dat verwacht wordt dat relatie voor de inhoud staat. Bij de meeste respondenten bleek echter wel dat ze de ervaring hadden dit rechtstreeks te bevragen of confronteren. Het is alleen belangrijk dat dit niet publiekelijk gebeurt, want dan verliezen mensen hun gezicht. Het is dus volgens Respondent 1 (2020) en 5 (2020) belangrijk om mensen direct te benaderen, zolang ze de mogelijkheid hebben hun gezicht te redden. Net zoals in Mattheus 18 over de tucht staat dat eerst iemand alleen moet zijn, daarna pas samen en daarna, wanneer iemand nog steeds niet wil luisteren, in heel de gemeenschap. Op die manier heeft men de mogelijkheid hun eer niet gelijk te verliezen als iemand gezondigd heeft. Daarnaast is het volgens Respondent 2 (2020) belangrijk om dit altijd met hart vol liefde van de Heer te doen. Zonder veroordeling en zonder haat, met de wil om te begeleiden (Respondent 5, 2020). Wanneer je tegen iemand niet expliciet zegt dat diegene gezondigd heeft, maar wel wat voor negatieve consequenties zijn gedrag heeft gehad is dat volgens Respondent 4 (2020) een verantwoorde reactie op zonde want dat is niet (zo) niet beschamend. Je wilt namelijk voorkomen dat je reactie onterechte schande oproept (Respondent 1, 2020). Belangrijke vragen die gesteld moeten worden voordat er op een persoon die gezondigd heeft gereageerd wordt, is of deze persoon de kerk ziet als nieuwe familie. Deze vraag is belangrijk voor elk persoon die met zonde of schaamte dealt. Wanneer dit namelijk zo is, kan een aanpak op een vergelijkbare manier werken zoals in de familie in de eigen oorspronkelijke cultuur. Wanneer dit niet zo is, is het waarschijnlijk verstandiger om een meer individuele aanpak te hebben (Respondent 1, 2020). Daarnaast is het belangrijk dat zo'n persoon tijdens het hele proces blijft merken dat hij verankerd is in de gemeenschap. Want vaak wil iemand die in zonde is gevallen wel weer opstaan (Respondent 2, 2020). Op een gegeven moment kan het echter goed zijn iemand los te laten. Maar volgens Respondent 1 (2020) moet je dit niet zomaar doen of communiceren.

Wanneer vergeving na zonde geuit wordt, is dat als het ware iemand weer in ere willen herstellen. Dit kan door een aanbod te doen om weer te participeren in het geheel. Want door het opnemen in de gemeenschap kan vergeving geuit worden (Respondent 1, 2020). Geen deelhebben aan de gemeenschap is namelijk een schande. En daarnaast mag een bekering ook gewoon groots gevierd worden (Respondent 5, 2020). Respondent 3 (2020) geeft aan een verzoeningsmaaltijd bijgewoond te hebben, zonder dat hij van de vergeving had gehoord. Deze maaltijd liet hem (en alle anderen) zien dat er verzoening plaatsgevonden had. Schaamte en schande was niet meer aanwezig. Respondent 2 (2020) geeft echter vanuit zijn eigen ervaring en verleden aan dat het hier echter niet bij moet blijven. Als dingen alleen door tekenen geuit worden en niet met woorden, blijft de zonde of het conflict hangen in het leven van de 'zondaar' of de bitterheid in het 'slachtoffer'. Ook al worden er allerlei tekenen van vergeving geuit. Hij geeft hierin aan dat Nederlanders een Bijbelse waarde hebben omarmt en dat God wil dat men belijdt, uitspreekt en vergeeft. Ook als dit direct of confronterend is. Tekenen van verzoening moeten volgens hem niet worden om de problemen te bedekken, maar om de vergeving die reeds heeft plaatsgevonden uit te beelden of te bevestigen.

Samenvatting & Conclusie

Goede intenties zijn belangrijk, maar bewust weten hoe je moet reageren is net zo essentieel. Dit kan echter niet weergegeven worden met een algemeen stappenplan. Schaamte is te complex. Helemaal omdat het in deze context veelal over ontwortelde mensen gaat. Hierdoor is iemand niet automatisch zoals zijn oorspronkelijke cultuur is en het reageren dus nog anders werkt. Toch is bij de respondenten te zien dat er handvatten en ervaringen zijn, waaruit CCN kan putten. Zo blijkt uit de interviews dat schaamte herkend kan worden als mensen zich tekort voelen schieten aan de meetlat die door het collectief bepaald is. Dit geeft een vicieuze cirkel en veroorzaakt dat zij nog minder functioneren. Diegene voelt dan de teleurstelling van anderen hierover en raakt nog meer beschaamd. Het verlamt mensen. Schaamte kan er ook voor zorgen dat mensen hun trots benadrukken. Schande wordt dan verhult. Of mensen vermijden gespreksonderwerpen. Met name onderwerpen over familie of opvoeding. Eigen zwakte wordt namelijk niet geaccepteerd. Al deze schaamte kan er uiteindelijk voor zorgen dat iemand langzaam uit beeld verdwijnt. Door bovenstaande aspecten te herkennen, zou CCN schaamte bij anderen sneller gaan herkennen. Soms is het allemaal echter niet heel zichtbaar. Voor een kerk is het daarom goed om geestelijk sensitief te zijn en te zoeken Gods openbaring. Direct bevragen op schaamte is namelijk geen optie. Met verantwoorde reacties hoeft dit echter niet allemaal te gebeuren. Zo geven de respondenten allemaal aan dat het goed is om een beschaamd iemand te 'confronteren', zodat iemand vernieuwd wordt naar het beeld van Christus. Juist doordat mensen ontworteld zijn, is hier soms meer mogelijkheid voor. CCN kan hiervan leren door zelf ook meer de theologische waarheden van de schaamte van het kruis en Jezus te communiceren. Daarmee zal ze namelijk Jezus bij de beschaamde brengen en kunnen de negatieve beschamende waarden van de cultuur achtergelaten worden. Het is echter van belang dat CCN dit niet in het openbaar bij iemand doet. Dit herstelt geen eer, maar zal juist extra schande geven. Een buddy kan hierin goed helpen.

Voor CCN is het belangrijk dat zij niet alles wil uitvragen, maar juist wil luisteren en met belang voor die persoon tijd en aandacht wil geven. Het is hierin belangrijk dat ze achterhaalt of de persoon zelf een stigma opgelegd heeft of anderen. Ook is het belangrijk dat ze processen, woorden of communicatie aanpast, zodat beschaamden zich makkelijker deel van de gemeenschap voelen en niet verder beschaamd raken. Iemand opnemen in de gemeenschap is namelijk erg belangrijk tegen schaamte. Hiermee kan ze een erende kerk worden waar mensen gewaardeerd worden en dat wordt uitgesproken. Het is hierbij goed om op te passen of je titels gebruikt voor mensen of niet. Voorkom dat mensen zich door hun of jouw positie waardeloos voelen. Het is echter wel oké om het gezag van je positie te gebruiken, zolang je maar op hetzelfde niveau staat als de beschaamde.

Schaamte na zonde kan heel gepast zijn. Het is alleen nooit het doel om mensen te laten zitten. Ze moeten gebracht worden naar het herstel. Hoe dit binnen een gemeenschap gebeurt, hangt af van hoe deze persoon in kwestie de gemeenschap ziet. Voor CCN kan het goed zijn als zij kijkt of diegene de kerk als nieuwe familie ziet. Dan kan er een vergelijkbare aanpak zijn als in de eigen oorspronkelijke cultuur. Wanneer dit niet zo is, is het goed als CCN het meer individueel aanpakt. Wanneer iemand zondigt, is het goed als CCN dit bevraagt met de betekenis van zonde voor ogen; namelijk je doel missen. Het uiteindelijk doel is altijd herstel in de gemeenschap. Hiervoor is berouw en vergeving nodig. Soms uit zich dit minder expliciet met woorden. Met opname in de gemeenschap kan CCN vergeving uitdrukken. Een veel voorkomende vorm van zonde is trots. Hieronder ligt de angst om het gezicht te verliezen. Het is niet dat iedereen hierop 'mag' reageren. Het moet iemand zijn die vertrouwen en respect heeft van de persoon in kwestie.

Conclusie

Hoe CCN kan reageren op zonde en schaamte bij mensen uit een collectieve eer en schaamtecultuur kan niet weergegeven worden met een algemeen stappenplan. Schaamte is hiervoor te complex. Het feit dat mensen ontworteld zijn vanuit hun oorspronkelijke cultuur maakt het nog ingewikkelder. Er zijn echter wel degelijk handreikingen en belangrijke aspecten waarop gelet moet worden. Ook komen bij ontwortelde mensen nieuwe kansen om te wortelen in de waarden van het koninkrijk. Bewustwording van hoe collectieve eer en schaamteculturen werken en toerusting en gesprek over hoe hierop gereageerd kan worden, zullen een enorme verrijking geven. Er zijn namelijk verschillende soorten (uitingsvormen van) schaamte. Het is goed om te weten hoe per cultuur en per soort schaamte gereageerd wordt. Breng dus in kaart om wat voor beschaamde het gaat. Het blijft echter moeilijk te herkennen. Daarom is het altijd belangrijk om geestelijk sensitief te zijn. Daarnaast zijn er in de Bijbel allerlei verschillende vormen van schaamte te herkennen, zonder dat schaamte expliciet genoemd wordt. Het is goed als CCN deze uitingsvormen leert kennen, zodat ze in Bijbeluitleg en reageren deze principes over schaamte een plek kan geven.

Elke gemeenschap heeft een (ongeschreven) gedragscode rondom wat eer- en schaamtevol is. Mensen in CCN nemen hierin hun oorspronkelijke waarden mee. Het zou dus goed zijn als CCN zich verdiept in de waardesystemen van de specifieke culturen, zodat ze hier gepast in kan reageren. Ook zou het goed zijn als CCN, als gemeenschap, een eigen erecode opstelt. Culturele codes hoeven in de kerk niet leidend te zijn. Hierdoor kan valse of onterechte schaamte ontmaskerd worden en zal dit niet zichtbaar hoeven worden in de kerk, omdat zichtbaar wordt dat God eer schept in het nederige. De Bergrede vormt goede input voor deze sterke tegencultuur. Het is belangrijk dat de nieuwe gelovigen zich bekeren van hun oude moraal, waardoor ze onterecht beschaamd werden of anderen beschaamde. Als CCN deze bekering actief communiceert, kan hiermee schaamte voorkomen of hersteld worden. Mensen zullen beter weten dat ze als Christen afgekeerd zijn van valse culturele waarden en leven volgens een nieuwe standaard.

Een eenmaal beschaamd persoon kan weinig doen om zijn schaamte weg te nemen. Eer moet namelijk gegeven worden. In de oorspronkelijke cultuur is verstoting na schaamte heel normaal. Juist de kerk kan hierin een tegengeluid laten horen. Een transformatie van de erecode is een eerste stap, maar het actief eren van mensen is ook belangrijk. Ga als gemeenschap beschaamden eren en opnemen in je gemeenschap. De familie van God. Het is namelijk belangrijk om bij een eervolle groep te horen. Als CCN theologisch verantwoord wil reageren op schaamte is het belangrijk dat zij een cultuur van eren creëert en zelf naar de beschaamde toestapt. Een beschaamd iemand wacht op nieuwe eer. Ook al is zo iemand een gelovige. Als iemand dus wegblijft of niet reageert, is het belangrijk om het onderliggende probleem van schaamte te zien en diegene met nieuwe eer tegemoet te gaan. Om die manier kan ze de beschaamde omarmen in hun gemeenschap. De kerk heeft in het brengen van eer een sleutelpositie in Gods plan. Zij is namelijk de arena waar mensen in hun nieuwe identiteit/positie mogen leven. Mensen uit een collectieve eer en schaamtecultuur zullen het aspect van Gods verlossing moeilijk ervaren als zij niet in zo'n nieuwe gemeenschap staan, waar de nieuwe relatie tot de groep getypeerd wordt als zoon en dochter van God.

Christenen kunnen opgeroepen worden om iemand te beschamen na zonde of schaamtevol gedrag. Dit is echter alleen verantwoord als de schaamte dient als middel en met het doel iemand te brengen in de eervolle positie met Christus. De betekenis gebruiken dat iemand zijn doel mist is hierin een verantwoorde manier van zeggen dat iemand zondigt. Op die manier wijs je naar de

richting van eer. Als kerkmodel is hierin een 'centred approach' erg belangrijk. Dit geeft namelijk kaders voor een veilige sfeer waar de focus ligt op genezing van de relatie met de bron en het zorgt ervoor dat mensen er niet bij zullen horen door uiterlijke voorwaarden, maar door hun gerichtheid op het doel Jezus. Het zou goed zijn als CCN de 'centred approach' blijft communiceren.

Hoe gereageerd moet worden op zonde of schaamte hangt ook sterk af van of de persoon in kwestie de kerk als nieuwe gemeenschap/familie ziet. Als dat zo is, kan er gezocht worden naar een vergelijkbare manier van reageren als in de oorspronkelijke cultuur. Degene die reageert moet sowieso altijd iemand zijn met respect en vertrouwen van de persoon. Iemand als een betrouwbare oom in het Midden-Oosten. CCN moet in het benaderen van zonde of schaamte rekening houden met de eer van de gesprekspartner. Ook iemand die trots is kan een angst hebben voor gezichtsverlies. Onthullen van schande is namelijk schande brengen. Daarom kan iemand sterk gericht zijn op zijn eer. Uit dit alles blijkt dat CCN geen openheid en kwetsbaarheid 'af kan dwingen'. Dit kan schaamte brengen. Wanneer vervolgens vergeving geuit is, is het belangrijk om rekening te houden met het uiten van tekenen van verzoening. In sommige gevallen wordt verzoening zonder dat niet ervaren. Er moet echter opgepast worden dat deze tekenen het probleem niet bedekken.

Discussie

- Met dit onderzoek is de impact van schaamte in collectieve eer en schaamteculturen beschreven, zodat er verantwoord wordt gereageerd op schaamte. Deze conclusies zijn specifiek voor CCN, maar kunnen ook bij andere kerken in een vergelijkbare context gebruikt worden.
- In het onderzoek is grotendeels gekozen om resultaten te baseren op uitkomsten van Midden-Oosterse en Aziatische culturen. De Afrikaanse context is hier sporadisch meegenomen. Toch zegt dit onderzoek veel over schaamte in Afrikaanse context omdat veel van de collectiviteit in culturen overeenkomt. Animisme is echter een ander aspect in de Afrikaanse context wat niet onderzocht is, maar wel mee kan spelen. Resultaten van dit onderzoek moeten dus zorgvuldig toegepast worden en zullen bij de ene collectieve cultuur meer overeenkomen dan bij de ander.
- In het onderzoek maakt het theologische hoofdstuk een grote sprong van Genesis naar het Nieuwe Testament. Voor meer Bijbels begrip over schaamte, zou het goed zijn meer diepteonderzoek te doen in het Oude Testament. Daarnaast is er niet expliciet een theologisch hoofdstuk over missie en kerk zijn. Omdat CCN een missionaire kerk is zou dit extra verrijking geven als de onderzoeksresultaten meer expliciet gewogen waren met literatuur over missionaire ecclesiologie. De al beschreven resultaten zijn echter genoeg en toereikend voor de onderzoeksvraag.
- De 5 gesproken respondenten hebben elk hun eigen context. De respondenten spraken elkaar niet tegen. Maar met meer respondenten had dit contextonderzoek breder geweest en een meer algemeen beeld gegeven. Het is namelijk niet dat er op een gegeven moment totaal geen nieuwe informatie meer kwam en verzadiging was bereikt. Dit is te verklaren doordat de interviews zich richtte op ervaring met een groot thema. Geen algemene kennis. Toch geven deze 5 respondenten een duidelijk beeld van ervaringen en kan CCN (en eventueel andere lezers) leren van hun respons.
- Wat betreft vervolgonderzoek zou het verdieping geven om het aspect van 'intercultureel familie zijn' uit te diepen. Hoe kan een kerk met allerlei culturen een familiegevoel hebben? Op deze manier kerk zijn namelijk is een belangrijk antwoord op schaamte en zeer relevant om verder te onderzoeken.

Aanbevelingen

Herkenning en bewustzijn bepaalt voor een groot deel de reactie:

1. Maak een tool om schaamte te herkennen. Denk hier aan een A4'tje met een overzicht met uitingvormingen van schaamte. Een soort van signalenkaart. Specifiek met wat voor beschaamden er zijn en met welke culturen je te maken kan hebben. Daarnaast is het goed om te vermelden wat belangrijke algemene aspecten zijn van hoe beschaamden reageren. Deze tool kan in de praktijk gebruikt worden om af te wegen of te maken is met schaamte (of met wat voor soort).
2. Zorg voor bewustwording van het verschil in culturen in CCN. Breng specifiek het thema van eer en schaamte onder de aandacht. Juist ook in de taal/woordkeuze die past bij een collectieve eer en schaamtecultuur. Dit kan door gesprek, toerusting en preken. Er zal dan (meer) sensitiviteit komen tussen culturen en er zal veel schaamte worden voorkomen.
3. Leer de Bijbelse beschrijvingen van schaamte, zoals beschreven in het onderzoek, (her)kennen en integreer dit, als reactie op schaamte, in de Bijbeluitleg.

Maar ook specifieke aandachtspunten en veranderingen zijn belangrijk in het reageren:

4. Het is belangrijk dat iemand de kerk ziet als nieuwe familie. Bevorder het 'familie van God gevoel' in CCN. Dit kan door te communiceren dat gelovigen de eervolle positie als zoon en dochter van God hebben, samen met andere zonen en dochters van God in (de) CCN(familie). Daarnaast is het goed om uit te zoeken hoe mensen in hun cultuur familie ervaren, zodat daarvan geleerd en overgenomen kan worden.
5. Stel, als gemeenschap(!) van gelovigen, een eigen erecode op aan de hand van de Bergrede van Jezus. Communiceer dit actief in de gemeenschap. Beantwoord hierin ook hoe je als kerk om wil gaan met zwakke mensen.
6. Wees als kerk een erende gemeenschap. Stimuleer en/of creëer een houding van eren. Begin hiermee in het Leiderschap (als voorbeeld) en communiceer het belang van eren in de gemeente, zodat dit door heel de gemeenschap overgenomen wordt.
7. Wanneer iemand zondigt, beschaamd is of oneervol gedrag vertoont, zorg dan dat iemand reageert die respect en vertrouwen heeft door de persoon in kwestie. Iemand met de functie als van een betrouwbare oom in het Midden-Oosten. Diegene moet in gedachten houden dat onverantwoorde reacties schaamte alleen maar versterken.
8. Bouw aan vertrouwen door de vertrouwenspersonen te presenteren als betrouwbare oom en tante. Ook is het goed om in CCN deze bewoording te gebruiken voor andere betrouwbare mensen, zodat drempels voor beschaamden verlaagd worden om naar iemand toe te stappen. Bouw daarnaast aan vertrouwen door het toewijzen van buddy's. In de relatie kan veel ontdekt en hersteld worden. In het doopproces wordt dit gedaan. Tegen schaamte zou het goed zijn dit meer te doen.
9. Vier verzoeningen groots. Als verzoening (tussen God en/of mensen) heeft plaatsgevonden is het belangrijk dat er tekenen van verzoening geuit worden en dit groots wordt gevierd.

Bibliografie

- Baker, M. D., & Green, J. B. (2011). *Atonement in the New Testament and contemporary context* (2nd ed.). Downers Grove: IVP Academic.
- Bashoor, M. S. (2007, November). The cultural significance of shame in the Bible. *Voice*, 86(6), 30-32.
- Brink, G. v., & Kooi, C. v. (2013). *Christelijke dogmatiek*. Zoetermeer: Boekencentrum.
- Brown, B. (2007). *I Thought It Was Just Me (but it isn't): Telling the Truth About Perfectionism, Inadequacy, and Power*. New York: Penguin/Gotham.
- Cozens, S. (2018, September). *Beating the Game*. Opgehaald van Lausanne: <https://www.lausanne.org/content/lga/2018-09/beating-the-shame-game>
- Cross Culture Nieuwegein. (2019). *Vervolgplan Pionieren*. Nieuwegein.
- CrossCultureNieuwegein. (sd). *Wie zijn wij?* Opgeroepen op Mei 18, 2021, van Cross Culture Nieuwegein: <http://cross-culture-nieuwegein.nl/wie-zijn-wij/>
- Dr. Jabbour, N. T. (2011). *Anders leren Kijken*. Driebergen: Navigators.
- Ermers, R. (2010). *Eer en eerwraak*. Amsterdam: Bulaaq.
- Georges, J. (2017). *The 3D gospel*. New York: Time Press.
- Georges, J., & Baker, M. D. (2016). *Ministring in Honor-Shame cultures*. Downers Grove: InterVarsity Press.
- Grudem, W. (1994). *Systematic Theology*. Michigan: Zondervan.
- Hegger, A., Lootsma, P., Hermans, P., Fontaine, J., & Nauer, D. (2005). *Over schuld en schaamte*. Tilburg: KSGV.
- Hiebert, P. G. (1978). *Coverision, Culture and Cognitive Categories*.
- Hofstede Insights. (sd). *Country Comparison*. Opgeroepen op December 7, 2020, van Hofstede Insights: <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/azerbaijan,china,iran/>
- Hofstede, G. (z.d., z.d. z.d.). *The 6-D model of national culture*. Opgeroepen op Mei 19, 2020, van Hofstede Insights: <https://hi.hofstede-insights.com/national-culture>
- HonorShame. (2017, April 5). *Does God Shame Christians?* Opgehaald van HonorShame: <https://honorshame.com/god-shame-christians/>
- HonorShame.com. (2014, Januari 23). *Back to God's village*. Opgehaald van YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=DLQmgPT-xOU&feature=emb_logo&ab_channel=www.honorshame.com
- Lewis, C. (2016). *Het probleem van het lijden* (7e ed.). Kampen: Uitgeverij Kok.

- Louie, S. (2014, June 30). *Asian Honor and Suicide*. Opgehaald van Psychologytoday: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/minority-report/201406/asian-honor-and-suicide>
- Muller, R. (2000). *Honor & Shame*. Xlibris Corporation.
- Nagasawa, M. A. (2015, November 11). *How Jesus Atones For My Shame*. Opgehaald van HonorShame: <https://honorshame.com/how-jesus-atones-for-my-shame/>
- Nida, E. (1945). *Customs and Cultures*. New York: Harper & Row.
- Oudenhoven, J. P. (2012). *Crossculturele psychologie*. Bussum: Coutinho.
- Piper, J. (2012, April 10). What Is Well-Placed Shame? In J. Piper, *Future Grace* (p. 132). Multnomah: Multnomah Books. Opgehaald van Desiring God: <https://www.desiringgod.org/articles/what-is-well-placed-shame>
- Respondent 1. (2020, Oktober). Interview ervaring schaamte in de praktijk. (R. Hoegge, Interviewer)
- Respondent 2. (2020, Oktober). Interview ervaring schaamte in de praktijk. (R. Hoegge, Interviewer)
- Respondent 3. (2020, Oktober). Interview ervaring schaamte in de praktijk. (R. Hoegge, Interviewer)
- Respondent 4. (2020, Oktober). Interview ervaring schaamte in de praktijk. (R. Hoegge, Interviewer)
- Respondent 5. (2020, Oktober). Interview ervaring schaamte in de praktijk. (R. Hoegge, Interviewer)
- Tennent, T. (2007). *Theology in the Context of World Christianity: How the Global Church is Influencing the Way We Think about and Discuss Theology*. Michigan: Zondervan.
- Verhoeven, N. (2011). *Wat is onderzoek?* (4e ed.). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Wright, T. (1996). *Jesus and the victory of God*. London: Society for Promoting Christian Knowledge.
- Zweers, R., & Doorn, D. (2020). *Het evangelie van schaamte*. Zwolle: Hogeschool Viaa.

Bijlage 1 | Schaamte in individuele culturen

Wanneer kort gekeken wordt naar hoe individuele schaamte in het Westen over het algemeen beleefd wordt, dan is te zien dat Brown (2007, p. 5) zegt dat “Schaamte het intens pijnlijke gevoel of [de intens pijnlijke] ervaring is van het geloof dat we gebrekkig zijn en daarom niet waardig voor aanvaarding en [niet waardig voor het] ergens toe behoren”.¹² Hier is te zien dat de schaamte privé en persoonlijk is, gecentreerd rondom het individu en zijn of haar gevoelens. Op bijvoorbeeld televisie-, website- en wegreclames wordt nadruk gelegd op persoonlijke hoop op status. Kijk bijvoorbeeld naar het gebruik van de concepten ‘cool’ en ‘niet cool’. Wanneer deze standaard niet bereikt wordt dan “bedreigt dit ons met sociale minderwaardigheid” (Georges & Baker, 2016, p. 119). Zo lijkt het tegenovergestelde van schaamte in het Westen zelfvertrouwen te zijn, namelijk: ‘ik denk hoog over mijzelf’. In dit alles is de traditionele nadruk op de *fout* of het *goede* wat ik heb gedaan, gegaan naar de *fout* of het *goede* wat *ik* heb gedaan. Het gaat niet zozeer meer om wat iemand gedaan heeft of niet, maar om wie iemand is of niet. In het Westen is deze beleving van schaamte veelal individueel en zorgt dit voor een gebrek aan zelfvertrouwen.

¹² Vertaald uit het Engels: “Shame is the intensely painful feeling or experience of believing we are flawed and therefore unworthy of acceptance and belonging”.

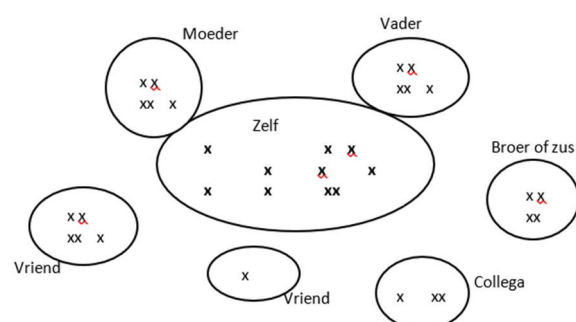
Bijlage 2 | Ontwikkeling begrippenkader in culturele antropologie

In 1945 werd het boek van Nida (*Customs and Cultures*) uitgegeven waarin hij drie culturele paradigma's beschrijft die verschillende antwoorden van het evangelie vragen. In de culturele antropologie is sindsdien echter een ontwikkeling geweest in het zoeken naar paradigma's en beschrijvingen die beter passen bij een specifieke cultuur en wereldbeeld. Zo zijn er inmiddels veel stemmen die zeggen dat elke cultuur een unieke blend van schuld, schaamte en angst heeft. Dit verschilt zelfs per individu en geografische locatie binnen die cultuur. Dat wat de cultuur kenmerkt is dus niet meer de aanwezigheid van schuld, angst of schaamte, dit zit namelijk in elke cultuur, maar veelmeer hoe dominant deze tendensen zijn (Tennent, 2007). Daarnaast veranderen deze culturen constant en moet hier rekening mee gehouden worden in het indelen van een cultuur (Muller, 2000).

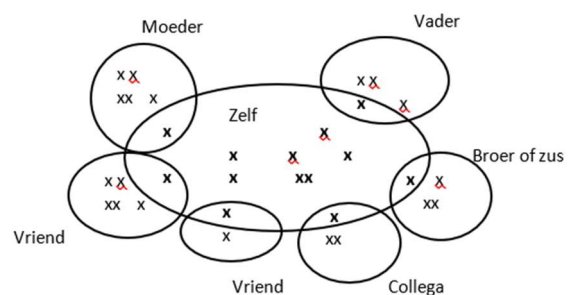
Bijlage 3 | Het zelf in individuele en collectieve culturen

Wat wordt er verstaan onder het zelf in collectieve culturen? In figuur 2 wordt dit duidelijk gemaakt door onderscheid te maken tussen hoe het zelf in individuele- en in collectieve culturen gezien wordt ten opzichte van de medemens. In figuur 2a is het zelf in een individuele cultuur te zien. Deze persoon ziet de mensen om zich heen niet als onderdeel van zichzelf: mensen staan verder weg of dichterbij, maar zijn geen onderdeel van wie deze persoon zelf is. Een kind in figuur 2a wordt opgevoed met het idee dat deze vooral voor zichzelf moet leren denken, onafhankelijk is en zelf keuzes moet gaan maken (Hofstede, z.d.). Het is belangrijk om met directe familie (eerstegraads familie en eventueel tweedegraads) rekening te houden, maar de nadruk ligt op zelfontplooiing. Andere mensen dan 'zelf' worden niet als onderdeel van de eigen identiteit gezien.

Figuur 2 Zelfconcepten (overgenomen van Oudenhoven (Oudenhoven, 2012, p. 77))

Figuur 2a Individueel zelfconcept

Figuur 2b Collectief zelfconcept

In figuur 2b is 'het zelf' in een collectieve cultuur te zien. Hierbij is te zien dat alle mensen rondom 'het zelf' ook de identiteit van 'het zelf' vormen. De identiteit is dus meer gebaseerd op wie je bent als deel van de groep, dan op wat je bereikt of doet (Georges, 2017). Deze groep is in collectieve culturen groter dan enkel de eerste- of tweedegraads familie bij individuele culturen. Het gaat om de gehele familie (soms tot 7 generaties terug), groep, stam of clan waar ze deel van uit maken. Dit kunnen in het groot hele dorpen zijn. Om deze reden wordt er over het algemeen grote waarde gehecht aan stambomen. Die laten namelijk zien wie familie is, het bepaalt wie iemand is (Identiteit), het bevestigt status, het identificeert mogelijke echtgenotes en stelt daarmee de sociale positie vast (Georges & Baker, 2016). Dit zelfconcept zal veel principes verklaren van het functioneren van de maatschappij, zoals hieronder zal worden beschreven. Waar deze mensen ook maar naar toe gaan, ze vertegenwoordigen hun familie en stam. En daarbij moeten zij de status van de groep in stand houden, ook al gaat dit ten koste van persoonlijke verlangens. Dit houdt in dat van hen verwacht wordt dat ze de overleving en onderscheiding van de groep ten opzichte van andere groepen prioriteren boven hun individuele voorkeuren (Georges & Baker, 2016) (Hofstede Insights, sd). Op een jonge leeftijd worden kinderen geleerd zich te gedragen als vertegenwoordigers die de eer van de groep hoog moeten houden (Georges, 2017). Iets anders doen of denken geeft het gevoel een verrader te zijn (Dr. Jabbour, 2011).

Bijlage 4 | Implicatie Bergrede in eer en schaamteculturen

Overgenomen uit 'Ministering in Honor - Shame cultures' (Georges & Baker, 2016, pp. 93-95):

“De schuingedrukte woorden zijn niet de originele tekst [uit de Bergrede], maar maken expliciet wat de hoorders van Jezus impliceerden vanwege hun culturele context.

Honoured by God are those who are shamed for being socially dispossessed and underprivileged, because (believe or not!) all the honourable blessings of God actually belong to them.

Honoured by God are those who are shamed because they mourn the complete loss of social standing and identity from losing their family for following Christ, because (believe or not!) they will be comforted as they become part God's own family.

Honoured by God are the meek who are shamed because they disengage from false honour games by not avenging insults, because (believe or not!) they are the ones who receive everything in the end, though it seems like they are letting other people take everything from them and appear weak.

Honoured by God are those who hunger and thirst for justice in this world, where the seemingly godless get all the glorious rewards, because (believe or not!) they are the ones who will be satisfied and vindicated when the proud are humbled.

Honoured by God are the merciful ones who are shamed since they foreswear cultural expectations of demanding honour from others, because (believe or not!) they are the ones who will receive eschatological mercy in God's kingdom.

Honoured by God are the truly pure whose hearts have not been defiled before God by the human traditions that falsely promise purity and honour, because (believe or not!) they are the ones who will be clean enough to enter into God's very presence and see the face of God, despite being labelled 'impure' and excluded from entering the temple.

Honoured by God are the peacemakers who forfeit any claim to honour when challenged and sacrificially love their enemies during conflict, because (believe it or not!) they are the ones whose honourable status will be completely restored when they are called sons of God.

Honoured by God are those who are shamed when persecuted for the sake of remaining faithful to me in the face of cultural pressures, since (believe it or not!) God's own glorious kingdom belongs to such people.

Honoured by God are you when people revile you, banish you from community, persecute you and slander your name by falsely uttering all kinds of evil, all on account of me. Amid this temporary shame, rejoice and be glad since the heavenly reward that vindicates your true worth is great. The prophets before you were humiliated and ridiculed, but we all know their honourable destiny.

So, you, who follow me and not the social prescriptions for honour, are the true salt of the earth. But once salt has lost its flavour, do you think its saltiness can actually be restored? No! Since it is no longer of value, it is thrown out and trampled as worthless and rejected. Take heed, Israel was chosen by God, but they now live under the thumb of Roman rule. Even the sons of the kingdom can be thrown into outer darkness.

You who follow me and not other groups are the light of the world. Now you know that a city on a hill does not hide. Nor does anyone hide their light under a bushel, but they put it on a stand so it lights up the whole room. In that way, let your own light shine in such a radical way that

people will immediately see and acknowledge the great glory of your heavenly Father. *Make your family's name known to all people.*

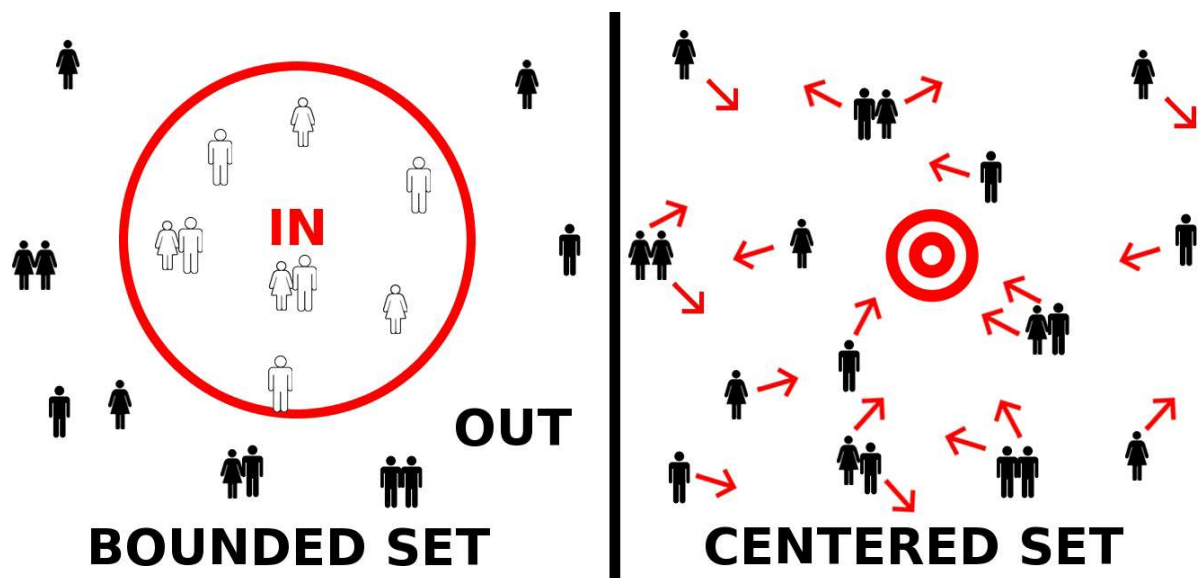
I am interpreting Torah so you can understand how to be truly faithful to God and truly honoured by God. *There are a lot of false ideas about honour, but I came to set things straight for you.* The law is going to be around until its purpose of establishing God's glory among all peoples is accomplished. *Regardless of what people are teaching,* anyone who thwarts God's code of honour, and then leads others away from being faithful to God, this one is going to be the lowest, most shamed person in God's kingdom. But whoever follows my new code of honour and teaches it to others, God will exalt and honour this one in his kingdom. I tell you honestly, you can and must follow my teaching to be faithful to God *and reckoned honourable in God's kingdom.* Doing what the Pharisees do will not make you a part of God's family. That excludes you from the kingdom of heaven. *If you want to be a part of the new group honoured by God, you must follow me and my teachings, however counterintuitive they may seem."*

Bijlage 5 | Verschillende systematische theologie uitwerkingen

Meestal wordt verzoening relationeel gezien omdat het tussen de persoon en God afspeelt. In sommige (veelal Westerse) uitwerkingen van de verzoeningsleer is echter wel te zien dat er in de verzoening onderscheid gemaakt wordt tussen rechtvaardiging en adoptie. Beide aspecten zijn relationeel van aard, maar de rechtvaardiging is dan gericht op “ons staan voor Gods wet. Adoptie heeft echter te maken met onze relatie met God als vader” (Grudem, 1994, p. 739). Volgens die literatuur is de verzoening primair het rechtzetten voor Gods wet. Daarna komt pas de adoptie als een vervolgstap. Het is echter interessant dat, in het paradigma van eer en schaamte, verzoening niet beleeft kan worden zonder die adoptie, omdat er dan nog geen bewijs is geleverd van het relatieherstel (Georges & Baker, 2016). De verzekering van de verlossing ligt namelijk in de vraag of iemand deel is van de juiste familie (Georges, 2017). Het is hierin dus belangrijk om niet zomaar de Westerse verzoeningsleeruitleg toe te passen in niet-Westerse context. Hieronder ligt echter nog een belangrijke vraag. Dat is namelijk of de Westerse verzoeningsleer in dit punt wel klopt als zij dit familiare en relationele aspect deze plek geeft in de verzoeningsleer.

Bijlage 6 | Boundry line

Hiebert (1978) maakt onderscheid tussen twee mogelijkheden wat betreft kerk zijn. De eerste mogelijkheid is 'Bounded set'. Dit houdt in dat of bij de kerk hoort bepaald wordt door of je binnen de rode lijn staat. Deze rode lijn kunnen voorwaarden, culturele uitingen of andere mens bedachte scheidingen zijn. Mensen buiten de lijn zijn hier geen deel van de groep, omdat ze niet voldoen aan de regels. Door de bedachte sociale regels is er vervreemding tussen hen die buiten zijn en hen die binnen zijn. De tweede mogelijkheid is 'centred set'. Dit is een benadering waar het niet gaat om bepaalde regels van de groep waar iemand binnen of buiten kan vallen, maar om het feit of iemand gericht is op de bron of niet. In het midden van deze benadering staat de bron. Als mensen daarop gericht zijn, vormen zij een groep, ongeacht waar ze in het (sociale) spectrum van het leven staan. Op die manier is er geen onderscheid. Ook is het niet het geval dat wanneer iemand (bewust of onbewust) niet aan de regels voldoet, diegene er gelijk niet meer bij hoort. Want iedereen die gericht wil zijn op de bron Jezus valt binnen de gemeenschap.

Bijlage 7 | Verdere achtergrond schaamtevol gedrag

Respondent 5 (2020) geeft daarbij aan dat dit in het Midden-Oosten bewust meegegeven wordt aan jonge kinderen. Zo is er een specifiek Arabisch woord wat van jongs af aan al gezegd wordt als iemand iets beschamends heeft gedaan. Toch is het niet zo dat schaamtevolle praktijken kosten wat het kost vermeden worden. Respondent 4 (2020) geeft bijvoorbeeld aan dat er heel veel in het verborgene gebeurt. Zolang niemand dat weet, brengt het bij veel mensen namelijk geen schaamte. Daarom doen veel mensen in het verborgene dingen die niet algemeen geaccepteerd zijn.